

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

**Památné stromy v kulturní krajině, terénní výzkum,
dokumentace**

Lenka Kubíčková

© 2011 ČZU v Praze

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Akademický rok 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Lenka Kubíčková

obor Veřejná správa a regionální rozvoj

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název práce: **Památné stromy v kulturní krajině, terénní výzkum, dokumentace**

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Literární rešerše
4. Závěr
5. Seznam použitých zdrojů
6. Přílohy

Rozsah hlavní textové části: 30 - 40 stran

Doporučené zdroje:

HRUŠKOVÁ, M. (2005) Kult stromů v zemích Koruny české. 1. vydání. Praha: Abonent ND, ISBN: 80-7258-211-9.

HRUŠKOVÁ, M. (2001) Památné stromy 2. 2. upravené vydání. Praha: Hrušková Marie, . ISBN: 80-238-7648-1.

NĚMEC, J. a kol. (2003) Památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Olympia

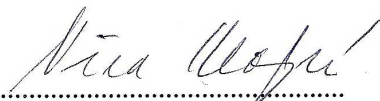
HRUŠKOVÁ, M., TUREK, J. (1995, 2001) Památné stromy I.-II. Praha: Silva Regina

REŠ, B. (1995) Ústřední seznam památných stromů. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

REŠ, B. (1995) Záchrana geofondu památných stromů. Praha: Ochrana přírody

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Miroslav Polišenský, CSc.**

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2011

.....
Vedoucí katedry

.....
Děkan

V Praze dne: 8. 3. 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Památné stromy v kulturní krajině, terénní výzkum, dokumentace“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 25.3.2011

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Miroslavu Poliškému, CSc., za odborné vedení při zpracování bakalářské práce a za jeho rady, pomoc a připomínky. Dále bych ráda poděkovala Zuzaně Rouskové z odboru životního prostředí na městském úřadě ve Vamberku za pomoc a poskytnutí materiálů a informací.

Památné stromy v kulturní krajině, terénní výzkum, dokumentace

Memorable trees in a cultural landscape, field research, documentation

Souhrn

První část bakalářská práce se zabývá problematikou památných stromů na území obce Potštejn a okolních obcí v Orlických horách. Popisuje legislativu spojenou s památnými stromy, zabývá se hodnocením jejich zdravotního stavu, způsoby péče o stromy. V práci je také uveden historický a kulturní aspekt památných stromů i s jeho vývojem během let. Velká část práce se zabývá současnou péčí o památné stromy. Je zde řešena jak stránka finanční tak stránka technická.

Druhá část práce je věnována terénnímu výzkumu památných stromů. Jsou zde uvedena data a parametry jednotlivých stromů, jejich zdravotní stav a fotografie.

Summary

The first part of this paper focuses on the problems of memorable trees in the Potštejn municipality area as well as in surrounding villages of Orlicke Mountains. It describes the legislature concerned with memorable trees, looks at their health condition and means of a possible care of them. The paper furthermore concentrates on historical and cultural aspects of memorable trees and its evolution throughout the years. A major part of the paper is concerned with current care of memorable trees and it considers both: the financial as well as the technical aspects of the issue.

The second part of the paper then concentrates on a field research of memorable trees. It features data and parameters of selected memorable trees, their health conditions and photography.

Klíčová slova:

Památný strom, ochrana dřevin, kulturní krajina, péče o památné stromy, oblast památné a kulturně významné dřeviny v ČR, taxon.

Keywords:

Memorable tree, woods protection, cultural landscape, memorable trees' care, the area of memorable and culturally significant woods in the Czech republic, taxon.

OBSAH

ÚVOD	11
CÍL A METODIKA PRÁCE	13
1 TEORETICKÁ ČÁST	14
1.1 PAMÁTNÝ STROM A JEHO VÝZNAM.....	14
1.1.1 POJEM PAMÁTNÝ STROM	14
1.1.2 KULT STROMŮ V HISTORII	14
1.1.3 OCHRANA STROMŮ V MINULOSTI.....	16
1.2 STROMY JAKO PRVKY KULTURNÍ KRAJINY	17
1.3 VÝZNAM STROMŮ VE MĚSTĚ A V KRAJINĚ.....	18
1.4 OCHRANA PAMÁTNÝCH STROMŮ V SOUČASNOSTI A LEGISLATIVA	19
1.4.1 ZVLÁŠTNÍ OCHRANA ROSTLIN ROSTOUCÍCH MIMO LES	20
1.4.2 VYHLÁŠOVÁNÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	20
1.4.3 EVIDOVÁNÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ	23
1.4.4 RUŠENÍ OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	23
1.5 ZÁCHRANA GENOFONDU PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	23
1.6 PÉČE O PAMÁTNÉ STROMY	24
1.6.1 PROČ PEČUJEME O PAMÁTNÉ STROMY	25
1.7 TECHNICKÉ ASPEKTY OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	25
1.7.1 PROVOZNÍ BEZPEČNOST	26
1.7.1.1 <i>STATICKE VÁZÁNÍ STROMU</i>	26
1.7.1.2 <i>VRTANÉ VÁZÁNÍ</i>	27
1.7.2 KONZERVAČNÍ OŠETŘENÍ	27
1.7.2.1 <i>OŠETŘOVÁNÍ MECHANICKÝCH PORANĚNÍ</i>	28
1.7.2.2 <i>POMOCNÉ KONSTRUKCE</i>	28
1.7.2.3 <i>PLOMBOVÁNÍ DUTIN</i>	29
1.7.2.4 <i>ZABUDOVÁNÍ VZPĚR</i>	29
1.7.2.5 <i>ODVĚTRÁVÁNÍ</i>	29
1.7.2.6 <i>SANACE DUTIN</i>	30
1.7.3 ROZDĚLENÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ PODLE ZDRAVOTNÍHO STAVU.....	31
1.8 DALŠÍ PRÁVNÍ ASPEKTY OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	31
1.8.1 NÁRODNÍ PROGRAM PRO PODPORU DRUHOVÉ DIVERZITY NEPRODUKČNÍCH ROSTLIN.....	32

1.8.1.1	OBLAST PAMÁTNÉ A KULTURNĚ VÝZNAMNÉ DŘEVINY V ČR.....	32
1.8.2	OPERAČNÍ PROGRAM ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ.....	33
1.8.3	AGENTURA OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY (AOPK ČR).....	35
1.9	EKONOMICKÉ ASPEKTY OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	36
1.9.1	NÁKLADY NA OŠETŘOVÁNÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	36
1.9.2	ZÍSKÁVÁNÍ DOTACÍ Z OPERAČNÍHO PROGRAMU ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ.....	37
1.9.2.1	PŘED PODÁNÍM ŽÁDOSTI.....	37
1.9.2.2	PODÁNÍ ŽÁDOSTI.....	38
1.9.2.3	PO AKCEPTACI ŽÁDOSTI.....	38
1.9.2.4	ZÁKLADNÍ PODMÍNKY REALIZACE PROJEKTU.....	39
1.9.3	FINANCOVÁNÍ PROJEKTU REGENERACE ZELENĚ V POTŠTEJNĚ.....	40
2	PRAKTICKÁ ČÁST – PAMÁTNÉ STROMY V OBCI POTŠTEJN A OKOLÍ.....	41
2.1	CÍLE VÝZKUMU.....	41
2.2	METODA.....	41
2.3	DATA.....	42
2.3.1	DRUHY PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	42
2.3.1.1	Lípa srdčitá (malolistá) (<i>Tilia cordata</i> Mill.).....	42
2.3.1.2	Buk lesní (<i>Fagus sylvatica</i> L.).....	42
2.3.1.3	Jírovec maďal (<i>Aesculus hippocastanum</i> L.).....	43
2.3.1.4	Dub letní (<i>Quercus robur</i> L.).....	43
2.3.1.5	Morušovník bílý (<i>Morus alba</i>).....	44
2.3.1.6	Jasan ztepilý (<i>Fraxinus excelsior</i> L.).....	44
2.3.2	PAMÁTNÉ STROMY V POTŠTEJNĚ NAD ORLICÍ A OKOLNÍCH OBCÍCH.....	45
2.3.2.1	Lípy malolisté u kapličky v Brné (<i>Tilia cordata</i> Mill.) (Příloha č.1).....	45
2.3.2.2	Buk lesní u kostela sv. Marka na hřbitově v Potštejně (<i>Fagus sylvatica</i> L.) (Příloha č. 2)	45
2.3.2.3	Lípy na hřbitově v Potštejně (<i>Tilia cordata</i> Mill.) (Příloha č. 3).....	46
2.3.2.4	Stromy u kostela sv. Vavřince (<i>Tilia cordata</i> Mill., <i>Aesculus hippocastanum</i> L.) (Příloha č. 4).....	47
2.3.2.5	Dub u zámku (<i>Quercus robur</i> L.) (Příloha č. 5).....	48
2.3.2.6	Lipová alej v Potštejně (<i>Tilia cordata</i> Mill., <i>Aesculus hippocastanum</i> L.) (Příloha č. 6).....	49
2.3.2.7	Horákův buk (<i>Fagus sylvatica</i> L.) (Příloha č. 7).....	50
2.3.2.8	Dub letní v Záměli (<i>Quercus robur</i> L.) (Příloha č. 8).....	51
2.3.2.9	Lípa srdčitá (Vorařů) (<i>Tilia cordata</i> Mill.) (Příloha č. 9).....	52
2.3.2.10	Lípa srdčitá u cesty na Hradisko ve Vamberku (<i>Tilia cordata</i> Mill.) (Příloha č. 10). 54	
2.3.2.11	Lípy malolisté u sousoší sv. Anny ve Vamberku (<i>Tilia cordata</i> Mill.) (Příloha.č. 11). 55	

2.3.2.12	<i>Stromořadí kolem starého hřbitova ve Vamberku (Příloha č. 12)</i>	56
2.4	NÁVRH NA VYHLÁŠENÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ	56
2.4.1	MORUŠE BÍLÉ (<i>MORUS ALBA</i>) POD ZÁMKEM V POTŠTEJNĚ (příloha č. 13).....	57
2.5	DISKUZE	57
3	ZÁVĚRY, VÝSLEDKY A DŮSLEDKY	58
4	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
5	INTERNETOVÉ ZDROJE	62
6	SEZNAM PŘÍLOH	64
7	PŘÍLOHY	65

ÚVOD

Stromy vždy byly a jsou pro člověka velmi důležitou částí přírody se kterou se setkává již od počátku svého bytí na této zemi. Jsou pro něj důležitou podmínkou k životu z důvodu výroby kyslíku. Udivují lidi svou krásou, mohutností, majestátností a nejvíce asi svou úžasnou dlouhověkostí, která je zřejmá v přírodě jedině u stromů.

Životní prostředí a jeho ochrana je v dnešní době stále aktuální a zajímavou oblastí lidského života. Tato disciplína zahrnuje široké spektrum různých činností, já jsem si jako téma své bakalářské práce vybrala problematiku týkající se problematiky památných stromů, protože mě zajímá vztah lidí k přírodě a její ochrana.

Památné stromy byly a jsou důležitým prvkem v životě lidí už od pradávna. Ochraňovali je a starali se o ně už od počátku vzniku lidských sídel. Lidé je často uctívali jako bohy a byly také podstatné v lidovém léčitelství. Stromům byly též v minulosti často přisuzovány magické síly, ve které lidé věří i do dnešních dní a hledají u nich sílu a oporu. V historii najdeme mnoho zmínek o významných stromech, které byly v minulosti často vysazovány pro nějaký konkrétní účel nebo se staly důležitým milníkem významné historické události. Stromy byly mnohdy i inspirací pro díla jak literární tak i divadelní.

Stromy byly odedávna pro člověka i velmi důležitou surovinou pro vlastní život. V pravěku mu dřevo stromů poskytlo oheň, materiál pro stavbu obydlí, k výrobě mnoha důležitých věcí a v neposlední řadě i ochranu před zvěří. Během století lidé zjistili, že dřevo stromů lze použít i na výrobu spousty jiných věcí, jako například k výrobě papíru.

Ovšem s přibývajícím počtem lidí na zemi a jejich čím dál větší spotřebou dřeva stromů k jakýmkoli účelům, se začal zmenšovat počet stromů. V dnešních dnech to platí dvojnásob, a proto je třeba, abychom začali stromy chránit před námi samými.

Památné stromy dnes ochraňujeme především pro jejich historickou hodnotu. Takovou ochranou se zabývají především různá sdružení a specializované firmy, které je umí správně zakonzervovat, zabezpečit jejich stav proti případnému dalšímu poškození a ochránit je před škůdci a jinými nepříznivými vlivy okolního prostředí.

V této bakalářské práci se budu věnovat památným stromům v obci Potštejn a okolních obcích, a to samostatně stojícím i skupinám stromů. Na tomto území je evidováno celkem 189 památných stromů. Většina z nich se stala památnými zejména pro svůj

věk a velikost, ovšem některé díky pověstem nebo historickým událostem, které se k nim vážou. Slouží také jako důležité body v krajině, které ji utváří a dávají jí její nezaměnitelný charakter a tvář.

Stromy dotvářejí krajinu, to ony jí dávají charakter a malebnost. V tom jsou nezastupitelné a nenahraditelné.¹

¹ Hrušková, M., (2005), *Kult stromů v zemích Koruny České*, Praha, str. 17

CÍL A METODIKA PRÁCE

Cílem mojí bakalářské práce je zkoumání a následné zhodnocení současného stavu památných stromů, význam památných stromů v kulturní krajině, způsob jejich ochrany a péče a zmapování památných stromů na území obce Potštejn a okolních obcí v okrese Rychnov nad Kněžnou. Bude se zabývat způsobem péče o památné stromy a jejich důležitostí v historii i v současnosti.

Jako důležitý cíl jsem si stanovila i to, aby se zvýšilo povědomí lidí o památných stromech jako takových, zároveň tak i o péči spojenou s nimi.

V práci se seznámíme s legislativou spojenou s ochranou památných stromů jak v současnosti, tak i v minulosti. Ochrana památných stromů je významným prvkem v ochraně celého životního prostředí a zároveň slouží pro zachování kulturních prvků krajiny jako celku. V práci zjistíme, jak ochrana vzácných dřevin vůbec vznikla a jak se měnila během staletí. Nejvíce se bude zabývat současným stavem a legislativou. Práce se zaměřuje i na technické aspekty v péči o památné stromy.

Dalším důležitým hlediskem v ochraně těchto dřevin je i ekonomický aspekt. Jde zejména o náklady spojené s údržbou a ošetřením památných stromů. Tato část bakalářské práce se zabývá získáváním dotací v rámci EU k péči o památné stromy. Řeší postup žádání o dotace z EU a MŽP.

Všechna tato hlediska jsem nastudovala z odborné literatury, článků a informací na internetu.

Druhá část bakalářské práce s názvem praktická část byla zpracována na základě získaných informací v terénu. Tyto informace jsem získávala hlavně fotodokumentací vybraných stromů. Při focení jsem hodnotila i jejich zdravotní stav dle příslušné stupnice a také mapovala jejich výskyt na území obce Potštejn i v okolí.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 PAMÁTNÝ STROM A JEHO VÝZNAM

1.1.1 POJEM PAMÁTNÝ STROM

Památným stromem může být vyhlášen samostatně stojící strom, skupina stromů anebo stromořadí, které jsou označeny příslušným znakem pro označování památných stromů. Památným stromem může být vyhlášena ta dřevina, která je výjimečná svou velikostí, je krajinnou dominantou nebo ta, která je historicky cenná a je historickým milníkem, který připomíná historickou událost nebo pověst.

Památné stromy jsou vymezeny § 46 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Na strom lze nazírat přibližně ze 3 hledisek:

- Strom je hodnocen jako součást přírody, její neodmyslitelný krajinný a krajnotvorný prvek. Je nutná jeho ochrana. Toto hledisko se netýká jen památných stromů, ale všeobecně veškeré zeleně.
- Strom je přírodní výtvar, vážou se k němu lidové pověsti – nejvíce k historickým stromům např. Žižkovy stromy.
- Strom jako námět pro umělecké dílo – literárně, hudebně i výtvarně.²

1.1.2 KULT STROMŮ V HISTORII

Stromy nás provázejí odjakživa, dokonce se říká, že jsme z nich slezli. Podle stromů se jmenují lidé, obce, kopce či celé oblasti. Stromy jsou uctívány některými náboženstvími, strom mají ve svých znacích obce, města i některé státy. Stromy se sázely na počtu významných událostí, opěvovaly se v písních, básních, pověstech, ale také v kresbách, nebo sochách.

Zájem člověka o staré stromy je velmi dávného data a provází celý vývoj lidstva. Původní obdiv a úcta, kterou dnes mají už jen přírodní národy, se vytratila. Dříve uctívání stromů s dušemi zemřelých předků a posvátné háje bylo v různých obměnách součástí

² Hrušková, M., Turek, J., (1986), *O památných stromech*, Praha, str. 16

kulturního vývoje obyvatel všech kontinentů. Stromy odedávna poskytovaly lidem vše co potřebovali (např. potravu, dřevo na oheň, na nástroje, na části zbraní, stavební materiál, hračky pro děti, úkryt před nepohodou). Dřevo lidi provázelo od kolébky až do hrobu.³

Dříve byli lidé přesvědčeni o velké síle ukrývající se ve stromech, která pomáhá lidem nemocným nebo těm, které trápí jiné neduhy. I z tohoto důvodu byly stromy velice důležitou součástí lidových léčitelství. Používalo se vše, kořeny, květy, kůra i listy.

Stromy nás, jak je již uvedeno výše, doprovází životem v podstatě od kolébky až po hrob. Proto není divu, že lidé si vytvořili řadu legend spojených se stromy. Věřili také v určité spojení mezi lidmi, rostlinami a zvířaty. Keltové byli například přesvědčeni, že lidská duše a duše stromu se mohou převtělit. Z toho vznikla teorie o stromokruhu, která pojednává o tom, že každý člověk má svůj strom, odpovídající tomu, kdy se člověk narodil. Některé stromy přísluší pouze jedinému dni. Mezi takové stromy patří sakura, dub, jasan, oliva. Ostatní jsou pro delší časové období.

Můžeme tedy říci, že uctívání stromů bylo součástí hlavně pohanského života. S nástupem křesťanství se kult stromů bohužel ztrácí ze života lidí a dříve uctívané stromy, jsou často káceny.

V Evropě bývaly předmětem kultu nejčastěji duby, lípy, jasan, vrby, osiky, lísky a stromy ovocné hlavně jabloně. V minulém století se vžila představa, že dub a dubová ratolest jsou symboly germánské – hlavně kvůli spisovateli Klopstochovi (1724 – 1803). Z historie víme, že dub byl stromem zasvěceným bohům už u starých Řeků – Diovi, Římanů – Jupiterovi i Slovanů Perunovi. Lípa byla oblíbená všude, kde se jí dařilo. Protože se lípa, hojně vyskytovala ve východní Evropě, která je považovaná za pravlast Slovanstva, lze tedy lehce pochopit, proč obrozenecký spisovatel J. Kollár zvolil právě lípu za symbol slovanské vzájemnosti. Jasan zastává významné místo v mytologii skandinávské. Vrba je posvátným stromem plodnosti v Litvě. Bříza je oblíbeným stromem hlavně u východních Slovanů, kde symbolizuje jarní sílu.⁴

³ Hrušková, M., (2005), *Kult stromů v zemích Koruny České*, Praha, str. 9

⁴ Hrušková, M., (2005), *Kult stromů v zemích Koruny České*, Praha, str. 11

1.1.3 OCHRANA STROMŮ V MINULOSTI

Cílevědomě se však v lesích začalo hospodařit v roce 1754, kdy byly vydány lesní řády (patenty) císařovny Marie Terezie pro Čechy a Moravu, obsahující mimo jiné ustanovení o povinnosti zachování lesů a zajištění trvalého výnosu z nich. Pozitivním důsledkem těchto pokrokových patentů je mimo jiné zvýšení lesnatosti českých zemí z 25 % v roce 1790 na 34 % v roce 2005.⁵

Ochrana stromů ve středověku byla spojena s péčí o lesy. Jedním z nejstarších zachovaných předpisů o hospodaření v lese a trestech za jeho poškozování je „Právo českého knížete Konráda Oty“ asi z roku 1189. Tresty za neoprávněné porážení stromů nejdeme i v Městském právu jihlavském a v knize starého pána Rosenberka z roku 1360. V návrhu Majestas Karolinas Karla IV. z roku 1348, v kapitole 50, je uvedeno: „Lesuov našich divné z zemí i také krásné shromažďenie netoliko bychom je chtěli rozptýliti, ale také snažnú stráží ode všeho rubanie, leč bychom co komu zvláště dopustili, zachovati mieníme a nepoškvrněné věčně je míti chtiec, prikazujem.“ V roce 1355 byl Majestas Carolinas na nátlak panského sněmu Karlem IV. odvolán.

Alexander von Humboldt (1769 – 1859), profesor univerzity v Berlíně, nazval jako první věkovité a majestátné stromy, se kterými se setkal při své vědecké výpravě do Jižní Ameriky, termínem přírodní památka.

Historie ochrany památných stromů na přelomu 19. a 20. století je u nás velmi úzce spjata se vznikem a prací okrašlovacích spolků. Dne 30. října 1904 byl v Praze („U Choděřů“) založen svaz českých okrašlovacích spolků v království Českém sídlící v Praze. Od roku 1905 se jmenuje Svaz českých spolků okrašlovacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Svaz vydával od roku 1904 až do začátku padesátých let časopis „Krása našeho domova“, ve kterém i dnes nalezneme řadu údajů o ochraně památných stromů.

V roce 1899 publikoval Jan Evangelista Chadt Ševínský první přehled památných stromů v Čechách. V roce 1908 v časopise „Český lid“, roč. XVII a ve zvláštním otisku publikoval tentýž autor soupis „Staré a památné stromy v

⁵ http://www.lidovky.cz/vite-ze-prvni-lesni-rad-vydala-marie-terezie-fmf-/ln_noviny.asp?c=A081101_000101_ln_noviny_sko&klic=228378&mes=081101_0

Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ s popisem 165 vzácných stromů a s 30 obrazy. Doplňené vydání s popisy 320 vzácných stromů se 160 obrazy význačných druhů vyšlo v Písku v roce 1913 a pak ještě jako samostatný oddíl v knize „Dějiny lesů a lesnictví“. Tento soupis, který byl zpracován s pomocí řady přispěvatel, je prvním zevrubným soupisem památných stromů u nás, ze kterého dodnes čerpáme cenné informace o našich památných stromech.⁶

Roku 1940 byla Svazem pro okrašlování a ochranu domoviny zahájena revize starých seznamů a zpracování nového soupisu našich starých a památných stromů. V letech 1941 – 1956 byl prováděn spolupracovníky ochrany přírody soupis památných nebo význačných stromů, stromořadí a porostů. Roku 1956 byl vydán zákon č. 40/1956 Sb., o ochraně přírody, podle něhož byly památné stromy vyhlášovány chráněnými přírodními výtvoři nebo chráněnými památkami. Soupisy prováděla krajská střediska státní památkové péče a ochrana přírody. Avšak tyto soupisy byly hodně nejednotné, protože každé středisko používalo svůj formulář. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny definoval samostatnou kategorii památných stromů a nově upravil kompetence orgánů ochrany přírody.

1.2 STROMY JAKO PRVKY KULTURNÍ KRAJINY

Památné stromy patří mezi významné prvky kulturní krajiny – jsou součástí krajinné zeleně, někdy označovány za zeleň (stromy) rostoucí mimo les. Památné stromy jsou zároveň součástí vegetačního pokryvu v krajině. Z hlediska ochrany přírody mohou být památné stromy vlivem působení v krajině i jejími významnými prvky, nebo součástí takových prvků.

Památné stromy v krajině plní všechny obecné funkce krajinné zeleně – estetickou, mikroklimatickou, biologickou, protierozní, půdoochrannou, hygienickou a další.

Vzhledem ke specifickému poslání památných stromů je zvýrazněna jejich funkce krajino tvorná u významných krajinných dominant, estetická působením svojí mohutností

⁶ <http://www.pamatnestromy.cz/zajimavosti-ochrana-v-minulosti.html>

vzrůstu, dlouhověkostí, malebností kmene, koruny, habitu a historická u stromů, k nimž se váže historická událost nebo pověst.⁷

1.3 VÝZNAM STROMŮ VE MĚSTĚ A V KRAJINĚ

Jak zde již bylo zmíněno, lidé si stromů vážili už od nepaměti. Už tehdy lidé věděli, že na ně stromy působí velmi dobře a blahodárně. Vyznačují určitou přírodní sílu a energii a proto věřili v jejich pozitivní účinky na zdraví. Stejně tak máme stromy rádi i pro jejich materiál a pro suroviny, které nám stromy nabízí.

Z tohoto důvodu by stromy měly být chráněny, abychom jich udrželi co nejvíce. Zejména ve městě, kde je zeleně tak málo a v posledních letech stále ubývá. Nejvýznamnějšími stromovými prvky ve městě jsou aleje a parky.

Alej původně souvisela nesporně s architektonickým sloupořadím, které mívalo už v antice účel čestný a reprezentativní. Tradice vysazování městských alejí je odvozena z koridorů francouzského geometricky uspořádaného parku 17. století.

Mnohé vzrostlé aleje vytvářejí seshora uzavřený prostor. Při bočním pohledu vytváří alej horizont, jeden z možných hloubkových pohledových plánů proti nebi. Alej ve volné krajině je svědectvím velkorysého hospodaření s estetickými ambicemi, jaké byly příznačné pro šlechtický nebo klášterní velkostatek.⁸

Dodnes alej znamená urbanistickou část města, zvýrazňuje a kultivuje komunikaci, která je v současné době utilitárně deformována jako účelový kapacitní koridor technické infrastruktury. Sceluje a oživuje uliční frontu, zvláště v úsecích vzhledově odpudivé či pouze fádní zástavby.

Alej je možno i považovat za biologický koridor. Ožije zvláště pěší cestu a poskytuje jí zastínění a osvěžení vzduchu. Novější americké studie zjišťují, že poklidné psychologické působení stromů snižuje kriminalitu. Je třeba pamatovat, že i dnešní kapacitní městská třída má stále zároveň funkci pěší komunikace. Aleje tak umožní obnovit ve městě přirozený pěší provoz.

⁷ Hyřha, M., (2007), *Stromy v krajině a ve městě*, České Budějovice, str. 6

⁸ Hyřha, M., (2007), *Stromy v krajině a ve městě*, České Budějovice, str. 11

Přestože, je motiv aleje prvkem historickým, patří jeho použití přes technické obtíže a proměnlivost komunikačních parametrů k dodnes živé tradici prolínání přírody zástavbou a působivému kontrastu obou těchto fenoménů.⁹

Desatero nenahraditelných funkcí alejí:

- Stromořadí utvářejí harmonický charakter české krajiny a její typický ráz.
- V létě alej chrání cestovatele před slunečním žářem. Ocení to pěší, cyklisté i řidiči aut: stín brání oslnění sluncem a chrání povrch vozovky před přehřátím a následným vyjížděním kolejí do změkklého povrchu nebo praskáním.
- V noci nebo za deště či mlhy usnadňuje stromořadí řidičům orientaci, ukazuje směr.
- Alej působí jako přírodní větrolam, zmírňuje boční vítr a omezuje víření prachu z polí.
- V zimě snižuje riziko tvoření sněhových jazyků.
- Stromy pohlcují jemný poléťavý prach a další škodliviny produkované automobily.
- Průměrný strom spotřebuje za život na 24 milionů m³ oxidu uhličitého, skleníkového plynu způsobujícího změny klimatu
- Stromořadí omezuje hluk, který se ze silnic šíří k obytné zástavbě. Zejména pokud stromořadí doplňují keře, může být účinek významný.
- Stromořadí jsou po někdejších zničení remízů posledním zbytkem přírody mezi chemicky ošetřovanými monokulturními poli a asfaltovou vozovkou.
- Každý vzrostlý strom je domovem desítek nebo i stovek druhů rostlin a živočichů. Platí to zejména pro hmyz, ptáky a drobné živočichy.¹⁰

1.4 OCHRANA PAMÁTNÝCH STROMŮ V SOUČASNOSTI A LEGISLATIVA

Ochranu dřevin lze rozdělit na ochranu obecnou a zvláštní. Péče o stromy, hlavně jejich ošetřování a udržování je povinností vlastníka. Na soukromých pozemcích se o stromy

⁹ Hyřha, M., (2007), *Stromy v krajině a ve městě*, České Budějovice, str. 12

¹⁰ <http://arnika.org/aleje>

musí postarat majitel, pokud tak neučiní, může orgán ochrany přírody takovou dřevinu pokácet v případě jejího napadení škůdcem či chorobou. Případně lze majiteli uložit provedení odpovídajícího zásahu k nápravě.

Jak jsem uvedla výše, ochranou památných stromů se českém právním systému zabývá zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

1.4.1 ZVLÁŠTNÍ OCHRANA ROSTLIN ROSTOUCÍCH MIMO LES

Pod zvláštní ochranu spadají i stromy památné. Památným stromem se může stát strom stojící v blízkosti významné stavby nebo může připomínat historickou událost. Dále se památným stromem může stát i strom, který je významný svým stářím, anebo strom, který má průměr kmene ve výšce 130 cm nad zemí větší než 80 cm.

1.4.2 VYHLÁŠOVÁNÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ

Památné stromy se vyhláší v souladu se zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a prováděcím předpisem- vyhláškou Ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb., která upravila metodické návody pro odbory ochrany přírody k vyhlášení památných stromů, jejich skupin a stromořadí.

Takto významné stromy jsou vyhlášovány rozhodnutím příslušného orgánu ochrany přírody. Tento orgán je obvykle odbor životního prostředí městského úřadu. Památný strom může být vyhlášen z iniciativy jakéhokoli občana, odborné instituce nebo dobrovolné organizace, která podá návrh na vyhlášení památného stromu. O takovém vyhlášení se jedná ve správním řízení.

Návrh na vyhlášení památného stromu musí obsahovat tyto údaje:

- název chráněného objektu
- okres
- obec
- katastrální území
- parcelní číslo pozemku podle evidence nemovitosti
- adresa vlastníka, případně nájemce
- číslo mapového listu

- popis lokality
- charakter výskytu
- počet jedinců
- druh nebo druhy dřevin
- obvod kmene ve výšce 1,3 m nad zemí
- výška stromu, měřená výškoměrem nebo odhadnutá
- výška koruny
- šířka koruny
- stáří
- zdravotní stav
- datum podpisu
- zdůvodnění ochrany
- vymezení základních podmínek ochrany
- vymezení ochranného pásma
- navrhované podmínky režimu ochranného pásma
- zdroje možného ohrožení
- provedená ošetření nebo konzervace
- údaje o literatuře
- údaje o fotodokumentaci
- údaje o fyziologickém stavu
- údaje o historickém významu
- navrhovatel
- vyjádření regionálního pracoviště

Pokud se návrh na vyhlášení památných stromů týká skupiny stromů do pěti jedinců, uvádí se všechny důležité údaje jako by se jednalo o jednotlivé stromy. Pokud je ve skupině větší počet jedinců, uvádí se v návrhu rozpětí měřitelných údajů tj., výšky stromů, rozpětí korun, stáří, obvodů kmenů. Pokud dojde ke schválení na vyhlášení památných stromů, jedinci se řádně označí znakem památného stromu a zařadí se do evidence AOPK.

Jak je již uvedeno výše, jsou památné stromy vyhlášovány rozhodnutím příslušného orgánu ochrany přírody. Nejdříve však musí být zahájeno správní řízení a musí být podáno oznámení o záměru vyhlásit památný strom. V tomto správním řízení jsou účastníky řízení vlastníci nebo nájemci pozemků, na kterých se památné stromy nacházejí, anebo vlastníci, kteří vlastní pozemek do kterého zasahuje ochranné pásmo památného stromu. Dále obec a občanská sdružení, pokud se k řízení přihlásí do 8 dnů ode dne, kdy bylo oznámeno zahájení správního řízení. Návrh na vyhlášení musí být projednán i s příslušnými orgány státní správy.

Rozhodnutí musí obsahovat výrok, ve kterém jsou uvedeny vlastnosti a specifika předmětu vyhlášení, jeho umístění a dále sdělení, kdo je vlastník nebo nájemce. Rovněž zde musí být uvedeno odůvodnění výroku, kde je hodnocen průběh správního řízení.

Památné stromy lze vyhlášovat z několika následujících důvodů. Tyto důvody lze i kombinovat:

- stromy mimořádného vzrůstu
- stromy mimořádného stáří
- stromy, mající zvláštní habitus (celkový vzhled)
- stromy, které jsou krajinnými dominantami nebo jinak výrazně přispívají ke krajinnému rázu
- stromy upomínající na určitou historickou událost nebo pověst
- stromy doprovázející nějakou kulturní památku (kaple, kostel, boží muka, studánku)

Dále mohou být stromy rozděleny do kategorií dle jejich stáří:

I. kategorie – památné stromy „kmetského věku“ (nad 400 let)

II. kategorie – památné stromy „zralého věku“ (200 až 400 let)

III. kategorie – památné stromy – „čekatelé“ (mladší 200 let)

Dle příslušné vyhlášky č. 395/1992 Sb., je o stromy I. kategorie nutno pečovat tak, aby byly zachovány co nejdéle. V případě II. kategorie se pečuje o stromy intenzivně, aby byly co nejpůsobivější. O stromy ve III. kategorii se má pečovat tak, aby se dožili věku stromů nejlépe I. kategorie, tedy kmetského věku.

1.4.3 EVIDOVÁNÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ

Ty stromy, které byly řádně vyhlášeny se evidují v Ústředním seznamu ochrany přírody, který je veden Agenturou ochrany přírody a krajiny České republiky (AOPK ČR).

V seznamu je zahrnut soupis, popis, geometrické a polohové určení a odborná dokumentace památných stromů i s jejich ochrannými pásmy.

1.4.4 RUŠENÍ OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ

Zrušit památný strom může podle zákona o ochraně přírody a krajiny jen ten orgán, který je zároveň oprávněn ho vyhlásit. Stejně jako u vyhlásování i u rušení ochrany památných stromů je potřeba správního rozhodnutí se všemi důležitými náležitostmi. V § 46 odst. 4 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny se stanoví, že zrušení ochrany památného stromu může orgán ochrany přírody jen z důvodu, pro který lze udělit výjimku, což je kupř. to, že jiný veřejný zájem převáží nad zájmem ochrany přírody a krajiny.

Dalším důvodem pro zrušení ochrany památného stromu může být také například odumření některé části stromu, rozsáhlé poškození nebo nepovolené odstranění památného stromu.

1.5 ZÁCHRANA GENOFONDU PAMÁTNÝCH STROMŮ

Ochrana jak jednotlivých památných stromů tak i jejich skupin by se měla provádět dle určitého postupu, který je shrnut v následujícím textu.

Metodika hodnocení:

Ze základní databáze byly vybrány památné stromy:

Základní kritéria:

- Stáří domácích druhů větší než 300 let
- Kulturně historické – pokud se k nim vázala historická událost nebo pověst
- Zdravotní stav
- Nadprůměrné rozměry nebo se jednalo o vzácné taxony

Na základě výběru byl proveden průzkum a měření v terénu. U vybraných jedinců byly změřeny základní biometrické údaje:

- obvod kmene v cm (130 cm nad zemí)
- výška stromu v m
- průměr koruny v m
- výška kmene v m ¹¹

Vhodnost pro záchranu genofondu

- vhodný
- nevhodný

Fotodokumentace:

- Pokud to klimatické a jiné podmínky dovolovaly, byl pořízen snímek celého stromu či skupiny stromů a detailní záběr na kmen
- zakreslení do mapy
- pod evidenčními čísly
- připojen přehledný seznam.¹²

1.6 PÉČE O PAMÁTNÉ STROMY

Jak jsem již uvedla výše, vyhlášení památných stromů je v kompetenci orgánu ochrany přírody. Tento orgán je důležitý také v otázce, která se týká péče o památné stromy. Orgány ochrany přírody vydávají souhlas se všemi zásahy a ošetřováním památných stromů. Souhlas je vydán na základě žádosti, kterou podá ten, kdo se chystá památný strom ošetřit. Žádost by měla obsahovat mimo jiné slovní zápis, zákres, zákres do fotodokumentace a projekt. Souhlas je vydáván formou správního rozhodnutí, které zohledňuje to, aby nedošlo k poškození památného stromu. Zásahy musí být zaznamenány a prováděny odborně.

¹¹ Reš, B., Součková, M., (1998), *Záchrana genofondu památných stromů v jihočeském a východočeském regionu*, Průhonice, str.3

¹²Reš, B., Součková, M., (1998), *Záchrana genofondu památných stromů v jihočeském a východočeském regionu*, Průhonice, str.4

Péče o památné stromy je finančně náročná. Proto obce nebo jiné instituce, které se starají o památné stromy, mohou využít dotačních programů a alespoň částečně vykrýt náklady spojené s touto činností.

V budoucnu bude možno zažádat i o dotace, které slouží k zajištění finančních prostředků pro napravení škod způsobených na památných stromech hlavně živelnými a přírodními pohromami z fondů EU nebo MŽP ČR.

1.6.1 PROČ PEČUJEME O PAMÁTNÉ STROMY

Stromy jsou živé organismy závislé na okolním prostředí. Jejich zdravotní stav je okolím významně ovlivňován. Mechanicky porušený, ale správně ošetřený strom se může zotavit, zatímco strom neošetřený může rychle degradovat i v důsledku banálního poranění. Zvláště u památných stromů je proto potřebné a přínosné o stromy odborně pečovat.

1.7 TECHNICKÉ ASPEKTY OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ

Stromy mohou mít například různá neošetřená poranění nebo polámané větve, které mohou způsobit vznik infekce a rozvoj dřevokazné houby. Suché větve zejména silných průměrů jsou potenciálním nebezpečím pro takovou infekci, je proto nutné takové větve odstranit. V malém rozsahu a v přístupném místě lze napadenému stromu od infekce v některých případech pomoci. Pokud však houba napadne kořeny nebo kmen, není stromu z dlouhodobého hlediska prakticky pomoci. I tehdy je však ošetření důležité, neboť může prodloužit životnost stromu.

Z dutin je nutno odstranit veškeré ztrouchnivělé, hnijící nebo jinak napadené dřevo až na zdravý podklad. Dutiny některých stromů byly v minulosti vyplněny betonem nebo zasypány stavebním materiálem, který je rovněž třeba odstranit, aby strom mohl dobře prosperovat. Dutinu, do níž zatéká dešťová voda, je nutno zastřešit. I v tom případě je však třeba pamatovat na důkladné odvětrání.

Včasnou redukcí nevhodných výmladků v koruně se zabraňuje vzniku neupravené a husté koruny. Ta by měla v budoucnu za následek usychání některých větví v koruně z důvodu jejich zastínění jinými větvemi. Zkrácením a odlehčením větví, stejně jako instalací vazeb se eliminuje nebezpečí rozčísnutí či jejich případného pádu. Cílem

ošetření památných stromů coby kulturně-historického dědictví je tedy především uchování památných stromů a udržení kulturního stavu krajiny pro další generace. Vhodným ošetřením dochází také ke zlepšení estetické funkce památných stromů jako významné estetické dominanty okolí.¹³

1.7.1 PROVOZNÍ BEZPEČNOST

Provozní bezpečnost stromu nazýváme ten stav, kdy neohrožuje svou existencí svoje okolí například pádem celého stromu vyvrčením nebo zlomením nebo jeho větví odlomením.

Je to bezpečnost stromu, která je brána v úvahu za standardních podmínek, tj. podmínek, které se nijak nevymykají běžnému stavu.

Provozní bezpečnost se skládá ze dvou základních oblastí – zajištění odolnosti proti vyvrčení a proti zlomu.

1.7.1.1 STATICKÉ VÁZÁNÍ STROMU

Statické zajištění stromu může být destruktivní – vázání způsobuje zajišťovanému stromu, buď primárně při vlastní instalaci či sekundárně v rámci dlouhodobého působení vázání v koruně, výrazné mechanické poranění či poškození jeho částí.

Nejtypičtějším primárně destruktivním vázáním je bezesporu vázání vrtané, sekundárně destruktivním vázáním je pak vázání kovovými obručemi a objímkami.

Nedestruktivní vázání naopak ani primárně ani sekundárně nezpůsobuje koruně zajišťovaného stromu žádná výrazná mechanická poranění, je-li ovšem instalováno správně. Tento typ je charakteristický pro nové druhy vázání s jisticími prvky ze syntetických materiálů, alespoň dle dosavadních pozorování.

Nepředpjaté vázání nepřenáší svou tahovou sílu na ty části koruny, jež jsou staticky oslabeny, čímž ponechává koruně stromu volnost pohybu a slouží tedy pouze jako záchytný element při případném rozlomení jejích staticky oslabených segmentů.

¹³ <http://www.zdarskevrchy.ochranaprirody.cz/res/data/143/019045.pdf>

Naproti tomu vázání předepjaté přenáší svou tahovou sílu na ty části koruny, jež jsou biomechanicky stabilizovány. Je ho nutno použít při zajištění korun stromů výrazně staticky oslabených.

Rigidní vázání neumožňuje po svém zavedení do koruny stromu volný pohyb jejich jednotlivých částí nebo jej alespoň velmi omezuje. Naopak vázání flexibilní tento pohyb nijak výrazně neomezuje, čímž ponechává stromu možnost reakce na působení charakteristických podmínek stanoviště.¹⁴

1.7.1.2 VRTANÉ VÁZÁNÍ

Tento kontroverzní způsob statického zajištění stromů spočívá v provrtání zajišťovaných větví táhlem a spojení táhel buď tyčí nebo ocelovým lanem. Jedná se v současné době o nejpoužívanější typ statického zajištění korun stromů na světě. Při instalaci tohoto vázání dochází k destrukci jištěného kmene či větve. Smysluplné je nasazení tohoto vázání např. u mladých stromů, kde došlo k prasknutí vidlice např. v důsledku vichřice.

Při instalaci statického zajištění koruny je nutné uvědomit si dvě základní fakta:

- vazba musí být jako celek dostatečně únosná
- vazba není jednorázová záležitost – je bezpodmínečně nutné ji v pravidelných intervalech kontrolovat, případně opravovat.¹⁵

1.7.2 KONZERVAČNÍ OŠETŘENÍ

Konzervační práce jsou opatření určená k tomu, aby pomohly poškozenému stromu zlepšit nebo obnovit jeho zdravotní stav a hlavně jeho provozní bezpečnost.

Smyslem konzervačních prací je zachování (zakonzervování) současného stavu stromu s tím, že strom si sám dokáže nahradit škody a ztráty, která vznikla vnějším zásahem nebo infekcemi patogenních organismů. Jelikož jsou konzervační ošetření strom náročná na mnoho znalostí o dřevinách, je proto vhodné tuto činnost přenechat zkušeným odborníkům.

Mezi konzervační ošetření ředíme zejména:

¹⁴ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 31

¹⁵ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 33

- Ošetření poranění kmene a kosterních větví
- Sanace dutin (plombování dutin, vzpěry, odvodňovací otvory apod.)
- Pomocné konstrukce
- Zajištění provozní bezpečnosti stromu
- Ošetření kořenového systému¹⁶

1.7.2.1 OŠETŘOVÁNÍ MECHANICKÝCH PORANĚNÍ

Mechanická poranění kmene a kosterních větví představují významný stresující faktor, protože otevírají brány průniku patogenních organismů do částí dřevin. Pokud se nám podaří tomuto náporu zabránit nebo ho alespoň významně oslabit, ušetříme stromu značné množství energie.

Jedná se většinou o odtržení kůry, popř. destrukci obvodových letokruhů dřeva. Dochází k poranění kambia, pletiva, které zajišťuje tvorbu nových buněk dřeva a lýka, nezbytných pro život stromu. Naší snahou v tomto případě není vzniklé poranění rychle „něčím překrýt“, ale podpořit přirozené mechanismy stromu, aby se o toto překrytí postaral sám.¹⁷

Tato ošetření se liší podle toho, jestli bylo poranění čerstvé nebo starší.

1.7.2.2 POMOCNÉ KONSTRUKCE

Jedná se zejména o instalaci stříšek, omezující vtok srážkové vody a ukládání nečistot uvnitř dutin. Kromě estetického efektu snížíme množství zatékající vody a usazujících se organických zbytků v dutinách.

Z tohoto hlediska by stříšky měly:

- Izolovat dutinu nejen proti vodě padající (tj. přímému dešti), ale i stékající po kmeni
- Být nenápadné
- Být trvanlivé a mechanicky odolné

¹⁶ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 25

¹⁷ Tamtéž, str. 25

- Minimálně poškozující živá pletiva¹⁸

1.7.2.3 PLOMBOVÁNÍ DUTIN

Jedná se o postup, který byl v minulosti často používán a doporučován. Dnes se již nepoužívá. K vyplňování se používaly různé materiály jako je např. beton, kámen a cihly spojené maltou, směs asfaltu a dehtu s dřevěnými pilinami, umělé pryskyřice, pěnový polyuretan apod. Záměrem těchto prací bylo vyplnit mechanicky oslabenou část kmene a kromě obnovení statických poměrů minimalizovat i průnik patogenních organismů na obnažené dřevo.¹⁹

Tyto metody mají ovšem mnoho nevýhod a úskalí, která v souvislosti s nimi vznikají. Jsou to např.:

- Kondenzování vodních par na povrchu plomb
- Špatné spojení plomby se dřevem, které ztěžuje úpravu statiky stromu
- Velká hmotnost betonových a kamenných plomb

1.7.2.4 ZABUDOVÁNÍ VZPĚR

Pokusem o zlepšení statických poměrů oslabeného kmene bylo zasazování různých typů vzpěr do dutin s cílem obnovit statickou celistvost dřevního válce. Tento typ opatření má dvě zásadní slabiny:

- Instalací vzpěr dochází k poškození dřeva stromu
- Problémem zůstává dimenzování prutů a volba směru jejich uložení²⁰

1.7.2.5 ODVĚTRÁVÁNÍ

Často se stává, že pokud sanovaná dutina nezasahuje až ke kmenu, je z velké části nebo úplně zalita vodou a jinými organickými zbytky. Při mrazu proto mohou v kmenu vznik drobné trhliny.

¹⁸ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 29

¹⁹ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 27

²⁰ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 28

Pro úpravu těchto podmínek se provádělo vrtání nebo vyřezávání různých typů odvodňovacích otvorů ve spodní části dutiny, zvyšovala se cirkulace vzduchu, a tím dutina dále vysychala. Významným problémem tohoto postupu ale je destrukce vytvořených obranných mechanismů stromu. Nově vzniklé poranění zdravé části kmene nezřídka vede k dalšímu poškození dutiny. Odvětrávací otvory se proto dnes nezhotovují.

21

1.7.2.6 SANACE DUTIN

Velké dutiny ve stromu mají většinou vliv na odolnost stromu proti zlomení. Než začneme ošetřovat dutinu, měli bychom nejdříve udělat průzkum, abychom zjistili, zda má strom opravdu cenu zachraňovat. Sanace dutin má velký vliv na organismy, které v dutinách stromů žijí. Je to například hmyz nebo hnízdící ptáci, hnízda vos nebo divokých včel.

Sanace dutiny začíná jejím vyčištěním. V dutině je možné rozeznat několik stádií hniloby – většinou od zabarveného dřeva bez výrazně změněných mechanických vlastností až po zcela rozloženou hmotu. Infikovaná rozpadající se hmota je pro dřevokaznou houbu místem, odkud čerpá živiny pro svůj další růst. Odstranění této části hniloby dojde k oslabení patogena.²²

Pozitivem tohoto vlivu je to, že zároveň odvětráváme dutinu. Tím se sníží růst houbových infekcí a vyschnutí dutiny. Dutiny se musí čistit jen na tu část, kde je zabarvené dřevo s minimálním nerušením. Pokud postupujeme dál, ničíme tím již obranné mechanismy stromu a ničíme zdravou část dřeva. Při sanaci dutin se často stává, že narazíme na existenci tzv. adventivních kořenů. Jsou to kořeny, které prorůstají infikovanou hmotu. V průběhu let tyto kořeny sílí a může se stát že zcela zaplní celou dutinu. Tyto kořeny jsou však také částí stromu a to tou zdravou částí, proto by v důsledku jejich odstranění došlo k poranění stromu. Pokud se naskytne taková situace, infikovaná hmota se odstraňuje raději ručně dláty, aby nedošlo k poranění adventivních kořenů.

Vnitřní stěny jsou pak následně ošetřeny nátěry. Jejich účelem je:

- Oslabit pronikajícího patogena

²¹ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 28

²² Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 26

- Co nejdéle zachovat mechanické vlastnosti dřevní hmoty v nezměněném stavu
- Zlepšit estetický vzhled provedené konzervace

Funkčnost chemického ošetření lze zvýšit jeho pravidelným opakováním. Ovšem představa, že napuštěním stěn dutiny některým z prostředků znemožníme další růst dřevokazných hub v dutině, je mylná. Chemickým ošetřením jsme schopni patogena oslabit, zpomalit jeho postup, ale v žádném případě jej zcela zlikvidovat.²³

1.7.3 ROZDĚLENÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ PODLE ZDRAVOTNÍHO STAVU

Zdravotní stav stromů hodnotíme dle šestistupňové stupnice. Udává jaký je stupeň oslabení a poškození daného jedince (rány, porušený kořenový systém, ulámané větve, odtržená kůra).

Stupnice pro ohodnocení zdravotního stavu:

- 0 – výborný
- 1 – dobrý (defekty malého rozsahu)
- 2 – zhoršený (narušení zásadnějšího charakteru)
- 3 – výrazně zhoršený (velké množství defektů)
- 4 – silně narušený
- 5 – havarijní (akutní riziko rozpadu)²⁴

1.8 DALŠÍ PRÁVNÍ ASPEKTY OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ

Vlastníci pozemků, na kterých se nacházejí památné stromy, se při péči o ně musí řídit zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ale už mají výhodu v tom, že mohou požádat stát o příspěvek na péči neboli takzvanou dotaci. O dotace se může žádat podáním žádosti na příslušný úřad nebo žádat o dotaci z programů Státního fondu životního prostředí nebo Ministerstva životního prostředí ČR nebo z programů Evropské unie. O těchto dotacích se obecně zmiňují v této kapitole.

²³ Čermáková, V. a kol., (2002), *Péče o stromy v Praze*, Rosice : Schola Arboricultura, str. 27

²⁴ Kolařík, J. a kol., (2005), *Péče o dřeviny rostoucí mimo les – II*, Vlašim, str. 360

V kapitole 3.9 jsou popsány konkrétní kroky k získávání dotací z Operačního programu Životní prostředí z Evropských fondů.

1.8.1 NÁRODNÍ PROGRAM PRO PODPORU DRUHOVÉ DIVERZITY NEPRODUKČNÍCH ROSTLIN

Státní fond životního prostředí ČR poskytuje dotace z národních zdrojů na projekty, které nelze podpořit z peněz EU v rámci Operačního programu životní prostředí nebo z programu Zelená úsporám, v rámci tzv. národních programů. Podporu poskytuje žadatelům na základě Směrnice Ministerstva životního prostředí č. 6/2010 o poskytování finančních prostředků ze Státního fondu životního prostředí ČR, která vstoupila v platnost 1. května 2010. Podpora je poskytována formou dotace, půjčky nebo formou kombinace dotace a půjčky.

Formu a zaměření podpory stanoví Ministerstvo životního prostředí na základě tzv. příloh. Přílohy Směrnice Ministerstva životního prostředí o poskytování finančních prostředků ze Státního fondu životního prostředí ČR (dále jen „přílohy“) jsou nedílnou součástí této směrnice pro dané období.²⁵

V rámci toho programu lze žádat o podporu v deseti oblastech. Pro podporu památných stromů je určen Program na podporu druhové diverzity neprodukčních rostlin a zachování jejich genových zdrojů.

Cílem programu je posílení diverzity sídelní i krajinné zeleně s důrazem na uchování jedinečného genetického materiálu domácích ohrožených a kulturně významných neprodukčních rostlin a zvýšení povědomí veřejnosti o důležitosti této problematiky.²⁶

Podpora je poskytována v pěti oblastech, přičemž pro památné stromy připadá v úvahu oblast č. 3 s názvem Památné a kulturně významné dřeviny v ČR.

1.8.1.1 OBLAST PAMÁTNÉ A KULTURNĚ VÝZNAMNÉ DŘEVINY V ČR

Cílem opatření je záchrana jedinečných genotypů a památných stromů a ostatních kulturně významných dřevin Česka, významných pro svoji biologickou, kulturně-

²⁵ <https://www.sfzp.cz/sekce/163/strucne-o-narodnich-programech/>

²⁶ <https://www.sfzp.cz/sekce/587/program-na-podporu-druhove-diverzity-neprodukcnich-rostlin/>

historickou, sadovnickou nebo hospodářskou hodnotu a umožnění jejich návratu zpět do krajiny.

Předmětem podpory jsou například:

- vyhledávání a monitoring výjimečných jedinců
- ochrana cenných genofondů *ex situ*
- kultivace rostlin pro případné navrácení do volné i urbanizované krajiny²⁷

1.8.2 OPERAČNÍ PROGRAM ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Operační program Životní prostředí nabízí v letech 2007 - 2013 z Fondu soudržnosti a Evropského fondu pro regionální rozvoj téměř 5 miliard euro. Objemem financí - 18,4 % všech prostředků určených z fondů EU pro ČR - se jedná o druhý největší český operační program.

Cílem operačního programu je ochrana a zlepšování kvality životního prostředí jako základního principu trvale udržitelného rozvoje. Kvalitní životní prostředí je základem zdraví lidí a přispívá ke zvyšování atraktivity České republiky pro život, práci a investice, a podporuje tak naši celkovou konkurenceschopnost.

Operační program Životní prostředí, který připravil Státní fond životního prostředí a Ministerstvo životního prostředí ve spolupráci s Evropskou komisí, přináší České republice prostředky na podporu konkrétních projektů v sedmi oblastech:²⁸

- **Prioritní osa 1** - Zlepšování vodohospodářské infrastruktury a snižování rizika povodní
- **Prioritní osa 2** - Zlepšování kvality ovzduší a snižování emisí
- **Prioritní osa 3** - Udržitelné využívání zdrojů energie
- **Prioritní osa 4** - Zkvalitnění nakládání s odpady a odstraňování starých
- **Prioritní osa 5** - Omezování průmyslového znečištění a environmentálních rizik
- **Prioritní osa 6** - Zlepšování stavu přírody a krajiny

²⁷ <https://www.sfzp.cz/sekce/587/program-na-podporu-drurove-diverzity-neprodukcnih-rostlin/>

²⁸ <http://www.opzp.cz/sekce/16/strucne-o-op-zivotni-prostredi/>

- **Prioritní osa 7** - Rozvoj infrastruktury pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu

Pro moji práci připadá v úvahu prioritní osa 6 Zlepšování stavu přírody a krajiny. Prioritní osa 6 má několik oblastí podpory:

- **Oblast podpory 6.1** - Implementace a péče o území soustavy Natura 2 000.
- **Oblast podpory 6.2** - Podpora biodiverzity.
- **Oblast podpory 6.3** - Obnova krajinných struktur.
- **Oblast podpory 6.4** - Optimalizace vodního režimu krajiny.
- **Oblast podpory 6.5** - Podpora regenerace urbanizované krajiny.
- **Oblast podpory 6.6** - Prevence sesuvů a skalních řícení, monitorování geofaktorů a následků hornické činnosti a hodnocení neobnovitelných přírodních zdrojů včetně zdrojů podzemních vod

Řízení programu probíhá v několika rovinách. Řídícím orgánem OPŽP je na základě usnesení vlády č. 175 ze dne 22. února 2006 Ministerstvo životního prostředí ČR (MŽP). Řídící orgán je zodpovědný za provádění a realizaci celého operačního programu a deleguje výkony některých činností na SFŽP ČR, který zajišťuje operativní provádění programu a vykonává činnosti Zprostředkujícího subjektu. Součástí řízení programu je Řídící výbor, který projednává zásadní otázky koncepce a realizace OPŽP. Pro potřeby schvalování kritérií pro výběr projektů, kontroly a monitorování je ustaven Monitorovací výbor OPŽP, který též zprostředkovává vazbu na sociální partnery a orgány EU. Platebním a certifikačním orgánem OPŽP je Ministerstvo financí ČR. Finanční kontrolu zajišťuje Ministerstvo financí – Centrální harmonizační jednotka pro finanční kontrolu, která je auditním orgánem, a útvary interního auditu a kontroly MŽP. Důležitou funkci v implementační struktuře plní Krajské pracovní skupiny (dále jen KPS), které přispívají významným způsobem k implementaci vzhledem k jejich detailní znalosti priorit a potřeb na regionální úrovni.

OPŽP je financován ze dvou fondů – Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF) a Fondu soudržnosti (FS).

Operační program Životní prostředí (OPŽP) spadá mezi tematické operační programy v cíli Konvergence a z pohledu finančních prostředků je druhým největším českým operačním programem: z fondů EU je pro něj vyčleněno 4,92 mld. € (cca 138,68 mld. Kč), což činí přibližně 18,4 % veškerých prostředků určených z fondů EU pro Českou republiku. Z českých veřejných zdrojů má být navíc financování operačního programu navýšeno o dalších 870 milionů €.²⁹

1.8.3 AGENTURA OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY (AOPK ČR)

AOPK se sídlem v Praze je organizační složka státu, zřízená Ministerstvem životního prostředí (opatření č. 2/2009). Jejím hlavním posláním je péče o přírodu a krajinu na území České republiky.

Předmětem činnosti agentury je především sledování změn biotopů a populací ohrožených druhů, vedení Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP), vedení specializované knihovny a správního archivu.

Agentura spravuje také informační systém ochrany přírody tzv. Portál ochrany přírody a Mapový server. Realizuje praktická opatření na ochranu přírody a krajiny v chráněných krajinných oblastech a maloplošných zvláště chráněných územích. Agentura rovněž administruje celostátní dotační programy konkrétních fondů EU, které se zaměřují na ochranu přírody a krajiny.

Důležitou roli hraje AOPK ve vyplácení finančních náhrad pro zemědělce a lesní hospodaření. Agentura se také účastní mezinárodní spolupráce v ochraně přírody a krajiny. Mimo jiné je členem konsorcia Evropského tematického střediska biologické rozmanitosti a také je vědeckým orgánem Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin v ČR (CITES).

Pro mou bakalářskou práci je nejdůležitější částí AOPK Ústřední seznam ochrany přírody. Jsou zde evidovány veškeré památné stromy na území ČR, které můžeme hledat podle různých kritérií.

²⁹ http://www.opzp.cz/soubor-ke-stazeni/10/3290-OPZP_Prirucka-pro-zadatele_duben-2010.pdf

1.9 EKONOMICKÉ ASPEKTY OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ

Pokud chce vlastník pozemku, na kterém se nachází památný strom nebo jiná přírodní památka, správně pečovat o tyto památky, měl by jim uzpůsobit dobré podmínky pro přežití, jejich růst a ochranu před škůdci a jinými nepříznivými vlivy. Aby ale tak mohl učinit, musí počítat také s ekonomickou stránkou těchto činností. Technická údržba památných stromů je bohužel věc poměrně finančně náročná, ale lze na ní dostat dotaci. Dotace můžeme rozdělit do dvou kategorií, a to dotace ze státního rozpočtu České republiky a dotace ze zahraničí z Evropských strukturálních fondů v rámci Evropské unie.

V této části bakalářské práce se seznámíme i s postupy, které předcházejí získání dotací na ochranu památných stromů z Operačního programu Životní prostředí z Evropských fondů.

Další důležitou věcí je u ekonomických aspektů zmínit tzv. účetní externalitu, která výrazně ovlivňuje financování péče o dřeviny a nejen to. Účetní externalitou je označení pro vnější účinek nějakého ekonomického rozhodnutí, resp. činnosti, tzn. část dopadů činnosti, které právě ovlivní náklady péče o dřeviny. Tyto náklady často kryty právě těmito „účinky“ účetních externalit. Jedná se zejména o příjmy, které vznikají v regionu z jeho návštěvnosti. Započítávají se sem finance, které získá region z poskytnutých služeb lidem, kteří zde tráví dovolenou, navštěvují památky a další služby nebo jen projíždí. Jsou to například finance, které vydá v regionu jeho návštěvník za jídlo, ubytování, kulturu, dopravu a služby.

1.9.1 NÁKLADY NA OŠETŘOVÁNÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ

Náklady při ošetřování památných stromů závisí hlavně na tom, v jaké fázi života se daný strom nachází. Při určitých typech ošetření mohou náklady dosáhnout až na 50 000 Kč. Jak už jsem se zmínila v předchozí podkapitole, Ministerstvo životního prostředí pro dodržování zákona č. 114/1992 Sb., O ochraně přírody a krajiny, zřídilo programy financování, které slouží osobám mající povinnost pečovat o památný strom, aby se o strom starali tak jak jim ukládá zákon.

K získání dotací však vede trnitá cesta a je zde mnoho problémů. Problémem většiny žadatelů o dotaci je to, že žadatelé nedokážou dobře vypracovat určující náležitosti

k tomu, aby dotaci mohli získat a s tím samozřejmě vzniká problém v ekonomické oblasti, a to sice ten, že žadatelé vynaloží zbytečně mnoho finančních prostředků k získání dotace, která se jim nakonec třeba ani nevyplatí.

Pravidelná údržba památných stromů by se měla provádět většinou každých 10 let. Údržba by se měla nechat provést odbornou firmou, která se specializuje na tuto problematiku.

1.9.2 ZÍSKÁVÁNÍ DOTACÍ Z OPERAČNÍHO PROGRAMU ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

V této podkapitole je uveden hrubý postup získávání dotací z Operačního programu Životní prostředí z Evropských fondů.

1.9.2.1 PŘED PODÁNÍM ŽÁDOSTI

Pro správné podání žádosti je důležité, aby se žadatel seznámil s podporovanými oblastmi a podoblastmi a zároveň i veškerými podmínkami programu. Vyvaruje se tak přehlédnutí některé z podmínek a z toho vyplývajícího pozdního zjištění, že není možné na finanční podporu dosáhnout. Doporučujeme seznámit se včas s pravidly obecnými a dále specifickými pro danou oblast/podoblast podpory.

Důležitým podkladem pro rozhodování potenciálních příjemců podpory při identifikaci jejich projektových záměrů je Implementační dokument OPŽP (ID OPŽP). Obsahuje podrobné informace o OPŽP, rozpracovává prioritní osy, oblasti a podoblasti podpor až na úroveň konkrétních operací a poskytuje základní informace o rámci programového řízení.

Předkládání žádostí a poskytování finančních prostředků pro projekty z Operačního programu Životní prostředí včetně spolufinancování ze SFŽP ČR a státního rozpočtu ČR řeší Směrnice MŽP v platném znění a Závazné pokyny pro žadatele a příjemce podpory v OPŽP.³⁰

³⁰ http://www.opzp.cz/soubor-ke-stazeni/10/3290-OPZP_Prirucka-pro-zadatele_duben-2010.pdf

1.9.2.2 PODÁNÍ ŽÁDOSTI

Výzvy pro podávání žádostí jsou vyhlašovány v průběhu programového období 2007–2013 (během platnosti OPŽP) a definují a upřesňují:

- prioritní osy (oblasti podpory, podoblasti podpory, typy projektů), na které jsou žádosti aktuálně přijímány,
- typy žadatelů, kteří v rámci dané výzvy a oblasti podpory mohou podávat žádosti,
- případné omezení v rámci dané výzvy,
- časový harmonogram příjmu žádostí,
- upřesňují základní pravidla příjmu žádostí.³¹

Podání žádosti v rámci výzvy do OPŽP popíšeme v několika na sebe navazujících krocích, kterým věnujeme samostatné podkapitoly. Jsou to:

- Vyplnění žádosti v elektronickém prostředí
- Kompletace tištěné podoby žádosti včetně příloh
- Doručení žádosti na podací místo
- Opravy a doplnění žádosti
- Akceptace žádosti

1.9.2.3 PO AKCEPTACI ŽÁDOSTI

Po akceptaci žádosti probíhá hodnocení projektů, na základě kterého rozhodne ŘO (EK) o poskytnutí nebo neposkytnutí dotace – výsledkem je dopis o registraci akce. Po akceptaci žádosti lze provést zadávací řízení – doporučujeme provést zadávací řízení až po stanovení podmínek v Rozhodnutí o registraci akce. Financování akce může začít po vydání Rozhodnutí o poskytnutí dotace, příp. po podpisu Smlouvy o poskytnutí podpory SFŽP ČR. V případě poskytnutí půjčky je podmínkou její zajištění.³²

³¹ http://www.opzp.cz/soubor-ke-stazeni/10/3290-OPZP_Prirucka-pro-zadatele_duben-2010.pdf

³² http://www.opzp.cz/soubor-ke-stazeni/10/3290-OPZP_Prirucka-pro-zadatele_duben-2010.pdf

1.9.2.4 ZÁKLADNÍ PODMÍNKY REALIZACE PROJEKTU

Povinnost provést výběr dodavatelů zboží, služeb nebo stavebních prací v rámci projektu je jednou z důležitých povinností příjemců dotací.

Příjemci musí při výběru dodavatelů vždy respektovat zásady transparentnosti, rovného zacházení, nediskriminace a hospodárnosti. Respektováním základních zásad se rozumí zejména následující:

- transparentnost výběru
- rovné zacházení s uchazeči o zakázku
- nediskriminace potenciálních dodavatelů
- hospodárnost výběru dodavatele

Všechny projekty jsou z důvodu poskytování prostředků EU přes SR administrovány v souladu s Dokumentací programu podle vyhlášky č. 560/2006 Sb., o účasti státního rozpočtu na financování programů reprodukce majetku, schválenou Ministerstvem financí ČR.

Specifický postup administrace je zaveden u projektů nad 100 mil. CZK celkové dotace z ERDF/FS a SR – kap. 3.15, kde nutnou podmínkou Registrace žádosti o podporu, včetně vydání Rozhodnutí o poskytnutí dotace, je souhlasné stanovisko Ministerstva financí v souladu s národní legislativou – zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla) v platném znění a prováděcí vyhláška č. 560/2006 Sb., o účasti státního rozpočtu na financování programů reprodukce majetku.

Specifický postup administrace a harmonogram čerpání finančních podpor je zaveden rovněž u tzv. Velkých projektů nad 25 mil. EUR (schválení podpory ERDF / FS podléhá Rozhodnutí Komise v souladu s článkem 41 Nařízení Rady (ES) č. 1083/2006).

Rozhodnutí o poskytnutí dotace ukládá příjemci podpory umožnit provádět kontroly dokumentů i kontroly v místě realizace projektu všem subjektům implementační struktury OPŽP, pověřeným kontrolním orgánům ČR a pověřeným pracovníkům Evropské komise a Evropského účetního dvora.

Příjemce finanční podpory musí plnit povinnosti spojené s monitorováním, tj. zejména podávání monitorovacích zpráv o realizaci projektu. Příjemce finanční podpory předkládá v průběhu realizace projektu v pravidelných intervalech průběžné zprávy

a na konci realizace etapy etapovou a závěrečnou zprávu. Zprávy jsou předkládány v předepsané formě. Součástí všech zpráv je vykazování monitorovacích indikátorů.³³

1.9.3 FINANCOVÁNÍ PROJEKTU REGENERACE ZELENĚ V POTŠTEJNĚ

V obci byl v letech 2009 – 2010 realizován projekt Regenerace zeleně ve vybraných lokalitách v Potštejně. Tento projekt byl spolufinancován Evropskou unií, konkrétně z Evropského fondu pro regionální rozvoj a Státním fondem životního prostředí ČR v rámci Operačního programu Životní prostředí.

Předmětem podpory byla regenerace zeleně ve vybraných lokalitách katastrálního území obce Potštejn. V rámci realizace byla provedena kácení, ošetření a výsadby dřevin.

Celkové náklady na tuto akci činily 3 329 754 Kč, z toho byl příspěvek z Fondů EU 2 830 291 Kč, což je zhruba 85 % celkových nákladů, příspěvek ze Státního fondu životního prostředí ČR 166 488 Kč, což je 5 % a dalším příspěvkem byl příspěvek obce Potštejn 332 975 Kč, což činí asi 10 % celkových nákladů.

³³ http://www.opzp.cz/soubor-ke-stazeni/10/3290-OPZP_Prirucka-pro-zadatele_duben-2010.pdf

2 PRAKTICKÁ ČÁST – PAMÁTNÉ STROMY V OBCI POTŠTEJN A OKOLÍ

V této kapitole se budu věnovat nejdůležitější části mé bakalářské práce, a to popisu a výzkumu památných stromů, které se nacházejí v obcích Potštejn nad Orlicí, Vamberk a Záměl v Královehradeckém kraji.

2.1 CÍLE VÝZKUMU

Ve druhé části mojí bakalářské práce se zabývám zejména fotodokumentací jednotlivých památných stromů. Cílem práce je zjistit zdravotní stav vybraných památných stromů, zjistit jaké mají stromy podmínky pro co nejdelší život, zmapovat jejich výskyt v obci Potštejn a okolních obcích a také navrhnout na vyhlášení památného stromu. Mapování jednotlivých stromů i skupin jsem spojila i se zakreslením do turistické mapy s náležitými údaji pro lepší orientaci v terénu při cestě za těmito přírodními památkami.

2.2 METODA

Mapování v terénu jsem prováděla během září 2010 a částečně ještě během března 2011. Nejdříve jsem musela zjistit jaké památné stromy se nachází na území obce Potštejn i v okolních obcích. K tomu mi posloužily webové stránky AOPK a v dalším případě i pomoc pracovníků na Obecním úřadu v Potštejně a na Městském úřadu Vamberk, který památné stromy vyhlašuje. Na Městském úřadě Vamberk mi bohužel nebyly poskytnuty moc dobré informace, hlavně z hlediska lokalizace dřeviny. Byly mi poskytnuty staré katastrální mapy s umístěním stromu a proto se mi některé stromy i přes veškerou snahu nepodařilo najít.

Při hodnocení zdravotního stavu stromu jsem vycházela ze svých vizuálních a subjektivních názorů. Při svém hodnocení jsem brala v úvahu šestistupňovou stupnici zdravotního stavu, tzn. hodnoty 0 – 6. Další parametry, které jsem dokumentovala jsou např. výška stromu, stáří stromu, habitus stromu, umístění stromu, průměr koruny a další. Ke všem stromům i skupinám stromů jsem vyhledala jejich kódy v Ústředním seznamu ochrany přírody na stránkách AOPK. Vzhledem k tomu, že nemám k dispozici GPS navigaci, polohu stromu jsem určila alespoň přibližně s pomocí aplikace Google Earth.

Všechny fotografie jsem pořizovala fotoaparátem Canon PowerShot SX10 IS a jsou mým vlastním zdrojem. Většina fotografií je v přílohách bakalářské práce v komprimované podobě.

2.3 DATA

V této části se budu věnovat zejména vybraným památným stromům. V první řadě popíšu druhy stromů a jejich vlastnosti. Popíšu jejich stav, vzhled a další důležité parametry. Památné stromy jsou očíslovány dle Ústředního seznamu ochrany přírody.

2.3.1 DRUHY PAMÁTNÝCH STROMŮ

2.3.1.1 Lípa srdčitá (*malolistá*) (*Tilia cordata Mill.*)

Lípa srdčitá je statný strom s poměrně drobnými, dlouze řapíkatými listy, jejichž čepele jsou nesouměrně srdčité okrouhlé, 4 -7 cm velké, na obvodu ostře pilovité. Lípa srdčitá roste v listnatých světlých a suťových lesích i v luzích od nížiny do hor téměř v celé Evropě a po staletí se pěstuje.³⁴

2.3.1.2 Buk lesní (*Fagus sylvatica L.*)

Buk lesní je jeden nejkrásnějších evropských stromů, dominantní dřevina klimaxových lesů, převládající zejména v horách karpatského oblouku. Je to statný strom nezřídka až přes 40 m vysoký, s mohutnou klenutou a rozložitou korunou, se silnými kosterními větvemi a metlovitými periferními větévkami, postavenými vzájemně ve velmi ostrém úhlu a tvořícími charakteristický obrys koruny v zimním, bezlistém stavu.³⁵

Buk lesní pochází ze západní, střední a jižní Evropy, nejdéle k severu zasahuje do jižního Švédska. Buk lesní ve svém přirozeném areálu vytváří buď monotypické, čisté porosty,

³⁴ Větvička, V., (2003), *Evropské stromy*, Praha : Aventinum, str. 157

³⁵ Větvička, V., (2003), *Evropské stromy*, Praha : Aventinum, str. 56

nebo je součástí smíšených lesů, vždy v oblastech s vlhčím, spíše oceánským podnebím.³⁶

2.3.1.3 *Jírovec maďal (Aesculus hippocastanum L.)*

Původně rostly jírovce jen na nepatrném území v jihovýchodní Evropě, v horských a podhorských částech Balkánu. Kdekoli jinde je jírovec maďal dřevinou jen zplaněnou nebo naturalizovanou.

Od roku 1986 trpí jírovce velkou invazí drobného motýlka klíněnky jírovcové, která ze 14 let od popsání u Ochridského jezera zaplavila téměř celou Evropu.³⁷

Jírovec maďal je široce rozložitý strom, dorůstající na příhodném místě až 25 m výšky. Protože průměrná výška vypěstovaných jedinců nedosáhne výšky 25 m ale maximálně 15 m, proto zvláště v posledních desetiletích stromy v kultuře trpí houbovými chorobami a hnilobami, takže nepatří mezi dlouhověké dřeviny. Borka dospělých stromů je červenohnědá až šedohnědá, šupinovitá. Kmen bývá průběžný, brzy přecházející v silné kosterní větve, směřující šikmo vzhůru.³⁸

2.3.1.4 *Dub letní (Quercus robur L.)*

Statný, v průměru 30 – 35 m vysoký strom, výjimečně i vyšší, s mohutnou, široce rozkladitou, často nepravidelnou korunou a s mohutnými kosterními větvemi. Kůra je zpočátku červenohnědá, později tmavošedá, hladká.³⁹

Evropské duby jsou nejen významnými krajinnými prvky, dominantami klimaxových lesů, ale i důležitými lesními hospodářskými dřevinami. Jejich dřevo má příslovečné vlastnosti a všestranné využití. Dub letní poskytuje farmaceuticky významnou drogu, kůru (*Cortex quercus*), která obsahuje až 20 % tříslovin, škrob, červená barviva aj. užívá

³⁶ Větvička, V., (2003), *Evropské stromy*, Praha : Aventinum, str. 56

³⁷ Větvička, V., (2005), *Stromy a keře*, Praha : Aventinum, str. 248

³⁸ Větvička, V., (2003), *Evropské stromy*, Praha : Aventinum, str. 26

³⁹ Větvička, V., (2003), *Evropské stromy*, Praha : Aventinum, str. 106

se především v kožním lékařství při chronických onemocněních, ve veterinární medicíně, k izolaci taninu a k tříslení kůží.⁴⁰

2.3.1.5 Morušovník bílý (*Morus alba*)

Morušovník bílý je 15 – 18 m vysoký strom (v kultuře i nižší) s krátkým širokým kmenem a vysokou rozložitou korunou. Kůra je v mládí matně šedozeleň až rezavě hnědá, hladká, borka ve stáří je šedohnědá, podélně rozpukaná. Kvete v květnu. Květy jsou různopohlavné, jednodomé, ve vejčité stažených jehnědách v úžlabí listů. Moruše mají zelenobílou až narůžovělou dužninu a nasládlou, nevýraznou chuť. Morušovník bílý pochází Číny, kde se také odpradávně pěstuje jako živná rostlina pro housenky bource morušového. Do Evropy byl dovezen asi již ve středověku, nejpozději před rokem 1596. Pěstuje se tu jako okrasný a ovocný strom v řadě kultivarů, především odlišných vzrůstem.⁴¹

2.3.1.6 Jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior* L.)

Jasan ztepilý je v dospělosti světlomilná dřevina, v mládí zástin vyžaduje. Zjara se velmi pozdě olistňuje, a proto hrozí po náhlém osvětlení kmenů nebezpečí korní spály. Nároky na vláhu se u jednotlivých ekotypů různí, lužní a horský vyžadují dostatek vláhy po celý rok, vápencový je nedostatku vody a vysychavým podkladům přizpůsoben. Roste na rozličných geologických podkladech, avšak podmínkou je jejich dostatečná živnost. Přirozený výskyt jasanu ztepilého bývá indikátorem nejlepších půd. Dává přednost půdám obohaceným dusíkem, nesnáší zasolené půdy a neroste na zrašeliněných podkladech. Zetlívající listí dobře obohacuje svrchní vrstvu půdy. Je citlivý na klimatické výkyvy, škodí mu silné mrazy, dobře snáší trvale vanoucí vítr. Nehodí se moc do průmyslového prostředí⁴².

⁴⁰ Větvička, V., (2005), *Stromy a keře*, Praha : Aventinum, str. 122

⁴¹ Větvička, V., (2003), *Evropské stromy*, Praha : Aventinum, str. 82

⁴² <http://botany.cz/cs/fraxinus-excelsior/>

2.3.2 PAMÁTNÉ STROMY V POTŠTEJNĚ NAD ORLICÍ A OKOLNÍCH OBCÍCH

2.3.2.1 Lípy malolisté u kapličky v Brné (*Tilia cordata* Mill.) (Příloha č.1)

Lípy malolisté rostou poblíž obce Potštejn v osadě jménem Brná, která katastrálně patří k obci Potštejn. Jsou součástí kulturního dědictví u barokní zvoničky. Jsou to lípy velmi typického habitu, jsou zdravé a dobře rostou. Lípy byly vyhlášeny jako památné stromy 1.6.2000 Odborem životního prostředí Městského úřadu ve Vamberku.

KÓD ÚSOP	101395
Ks.:	2
Obec:	Brná u Potštejna
KÚ:	Potštejn p. č.: 702/2
GPS:	50°04'38.093"S 16°19'29.137"V
M. n. m.:	340

Hodnocení stromu: stromy jsou dosti vitální a celkem dobře rostoucí. Kmeny se od výšky 3,5 m rozvětvují do dalších kosterních větví. Koruny stromů jsou situovány spíše do výšky a jsou symetrické s výskytem sekundárního větvení. Obě lípy jsou typického habitu. Prosychání koruny ani výskyt dřevokazných hub jsem nezaznamenala.

Obvod kmene:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 277 cm
Výška stromu:	27 m
Výška koruny:	23 m
Průmět koruny:	22 m
Věková kategorie:	100 let
Zdravotní stav:	1 – dobrý

2.3.2.2 Buk lesní u kostela sv. Marka na hřbitově v Potštejně (*Fagus sylvatica* L.) (Příloha č. 2)

Buk lesní se nachází vedle kostela sv. Marka na hřbitově v Potštejně hned vedle silnice vedoucí z Potštejna do Záměle. Bohužel je trochu ztracen mezi stromy lesíku vedoucího

také kolem silnice do Záměle. Strom patří ke kulturní památce kostelu sv. Marka, který byl vystavěn roku 1713 za hraběte Františka Karla Záruby z Hustřířan.

KÓD ÚSOP 101396
Ks.: 1
Obec: Potštejn
KÚ: Potštejn p. č.: 329/3
GPS: 50°05'21.88"S 16°18'12.74"V
M. n. m.: 310

Hodnocení stromu: strom je velmi pěkně rostlý, s rozložitou korunou, hodně vitální. Kmen je silný, rovný s uzavřenou puklinou a přibližně od výšky 2,5 m se rozvětňuje do dalších kosterních větví. Buk má habitus estetický typický pro buky. Výskyt škůdců ani žádných hub jsem nepozorovala.

Obvod kmene: ve výšce 1,3 m nad zemí činí 419 cm
Výška stromu: 28 m
Výška koruny: 25 m
Průmět koruny: 21 m
Věková kategorie: 150 - 200 let
Zdravotní stav: 1 – dobrý

2.3.2.3 Lípy na hřbitově v Potštejně (*Tilia cordata* Mill.) (Příloha č. 3)

Tyto lípy malolisté rostou kolem hřbitovní zdi na hřbitově v Potštejně a v zadní části hřbitova. Jsou součástí kulturního dědictví u kostela sv. Marka. Lípy mají typický habitus, všechny jsou zdravé a dobře rostlé. Lípy byly vyhlášeny za památné 19.3.1999 Odborem životního prostředí Městského úřadu ve Vamberku.

KÓD ÚSOP 101397
Ks.: 20
Obec: Potštejn
KÚ: Potštejn p. č.: 328/1, 329/3

GPS: 50°05'24.99"S 16°18'11.92"E

M. n. m.: 320

Hodnocení stromu: stromy jsou ve většině případů zdravé, vitální a dobře rostou. Všechny se přibližně od výšky 2,5 m rozvětvují do dalších dvou nebo 3 kosterních větví. Koruny jsou nerovnoměrné, podle druhu rozvětvení. Stromy nejsou nijak mechanicky poškozené ani nakažené škůdci. K nejstarším stromům patří 4 lípy u vchodu na hřbitov.

Obvod kmenů: ve výšce 1,3 m nad zemí činí 195 - 440 cm

Výška stromů: 32 m

Výška koruny: 22 m

Průmět koruny: 19 - 21 m

Věková kategorie: 80 - 300 let

Zdravotní stav: 1 – dobrý

2.3.2.4 Stromy u kostela sv. Vavřince (*Tilia cordata* Mill., *Aesculus hippocastanum* L.) (Příloha č. 4)

Kolem kostela sv. Vavřince roste 14 lip srdčitých a 2 kaštiny. Spolu se sochou Jana Nepomuckého a sousoším „kalvárie“ tvoří významnou dominantu ve středu Potštejna. Lípy i kaštiny mají pro ně charakteristický habitus. Kaštiny jsou jako skoro všechny v Evropě silně napadeny klíněnkou jírovcovou. Stromy kolem kostela byly za památné vyhlášeny Městským úřadem ve Vamberku 10. 4. 2000.

KÓD ÚSOP 101399

Ks.: 14 + 2

Obec: Potštejn

KÚ: Potštejn p. č.: 119/1, 119/2

GPS: 50°04'55.06"S 16°18'33.9273"E

M. n. m.: 330

Hodnocení stromu: stromy jsou krásné, zdravé až tedy na klíněнку, která negativně ovlivňuje vzhled kaštanů. Všechny lípy se rozvětvují do dalších dvou nebo 3 kosterních

větví. Koruny lip i kaštanů jsou rovnoměrné. Stromy nejsou nijak mechanicky poškozené ani nakažené škůdci. Pouze jedna lípa je těsně nad začátkem vidlicovitého rozdělení sepjata ocelovým táhlem, protože se začaly větve nepatrně rozlamovat.

Obvod kmenů:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 160 - 316 cm
Výška stromů:	23 m
Výška koruny:	15 m
Průmět koruny:	18 - 20 m
Věková kategorie:	100 - 150 let
Zdravotní stav:	1 – dobrý

2.3.2.5 Dub u zámku (*Quercus robur L.*) (Příloha č. 5)

Mezi kostelem sv. Vavřince a potštejnským náměstím hned pod zámkem roste vedle silnice krásný dub letní. Je to nádherný strom, kterého si jistě každý, kdo jde kolem, musí všimnout, zastavit se a prohlédnout si ho. Má krásnou hustou vějířovitou korunu a je určen k ochraně zejména z hlediska ekologického a genetického, a to pro svoji majestátnost. Na pohled vypadá tento dub letní, jakoby zde stál celá tisíciletí a dohlížel na život v obci. Bohužel roste u hlavní silnice procházející Potštejnem a denně zde projede vcelku velké množství aut. To pro strom není nijak dobré místo. Dub byl vyhlášen jako památný strom v roce 1999 dne 13. ledna.

KÓD ÚSOP	101400
Ks.:	1
Obec:	Potštejn
KÚ:	Potštejn p. č.: 458/9
GPS:	50°04'55.34"S 16°18'29.12"V
M. n. m.:	325

Hodnocení stromu: strom je velmi pěkně rostlý, má krásnou rozložitou korunu. Kmen je silný, s žádnými poraněními od výšky zhruba 2 m se rozvětňuje do dalších kosterních větví. Má typický habitus dubů.

Obvod kmene:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 380 cm
Výška stromu:	28 m
Výška koruny:	25 m
Průmět koruny:	35 m
Věková kategorie:	250 let
Zdravotní stav:	1 – dobrý

2.3.2.6 Lipová alej v Potštejně (*Tilia cordata* Mill., *Aesculus hippocastanum* L.) (Příloha č. 6)

Od Potštejnského náměstí vede prašná široká cesta směrem k hradu Potštejn a k Anenskému údolí, která je po obou stranách lemována řekou Divokou Orlicí a jejím náhonem. Tato cesta je od začátku až do konce chráněna před sluncem lipovou a kaštanovou alejí. Je to velmi významný krajinný prvek z hlediska jak urbanistické tak i historického a estetického.

Nejedná se o vypěstované lípy, semena stromů byla nasbírána ve volné přírodě široko daleko. Alej sestává z několika druhů lip a stromy jsou uspořádány tak, aby se celý pás udržel co nejdéle v květu.

Tato alej byla jako památná vyhlášena roku 1999 opět městským úřadem Vamberk. Alej je tvořena Lípami srdčitými a jírovcí.

KÓD ÚSOP	101401
Ks.:	116 + 31
Obec:	Potštejn
KÚ:	Potštejn
GPS:	50°04'44.708"S 16°18'19.68"V
M. n. m.:	319

Hodnocení stromu: stromy jsou v dobrém zdravotním stavu. Kmen jsou povětšinou silné a s žádnými poraněními. Od výšky zhruba 2,5 m se rozvětvují do dalších kosterních větví. Alej obsahuje různé klony lip s morfologickými rozdíly a různou dobu květu. Jírovce jsou nakaženy klíněnkou jírovcovou, ale jiné poškození jsem nezjistila.

Obvod kmenů:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 100 - 500 cm
Výška stromů:	až 30 m
Výška korun :	22 m
Průmět korun:	18 m
Věková kategorie:	až 300 let
Zdravotní stav:	1 – dobrý

2.3.2.7 Horákův buk (*Fagus sylvatica L.*) (Příloha č. 7)

I když tento strom neleží přímo na území obce Potštejn, je určitě vhodné ho v práci uvést. Ve Lhotách u Potštejna roste jeden z nejznámějších buků mezi památnými stromy. Strom nese jméno „Horákův buk“. Horák byl český bratr, který vlastnil les a který, byl v 17. století donucen opustit Čechy. V 19. století byl buk vykoupen hrabětem Josefem Kinským za vysoký peníz. Josef buk zakázal skácet a pověsil na něj svého patrona sv. Josefa. V jeho dobách se buku proto říkalo Buk hraběte Kinského. Buk byl velmi oblíbený i u hraběte Ferdinanda d'Este, který byl vášnivý milovník lovu a lesů. Prohlásil o stromě, že se mu krásou a výškou nevyrovná žádný strom v Evropě. Horákův buk je doopravdy velmi mimořádný a krásný strom. Buk byl vyhlášen památným již roku 1980 a nachází se v mikroregionu Brodec.

KÓD ÚSOP	101437
Ks.:	1
Obec:	Malá Lhota
KÚ:	Lhoty u Potštejna
GPS:	50°03'28.757"S 16°17'14.85"V

Hodnocení stromu: strom je velmi starý a také tomu odpovídá jeho zdravotní stav. Ze stromu zbylo už jen pouhé torzo, které je rok od roku více a více poškozené. Buk už nemá žádnou korunu. Je to jen zbytek mohutného kmenu, který je asi ve výšce 3 m odlomený. Jak jsem řekla strom je velmi poškozený a myslím, že jeho trvání už nebude dlouhé. Dříve jeho větve dosahovaly výšky až 40 m.

Obvod kmene:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 700 cm
Výška stromu:	dříve až 40 m nyní asi 3,5 m
Výška koruny:	0 m
Průmět koruny:	0 m
Věková kategorie:	až 400 let
Zdravotní stav:	4 – silně narušený

Pověst:

K Horákově buku se váže i pověst o třech vílách a psech.

A pak si vzpomeneš na starou zdejší pověst. Najednou je všechno jinak, kouzlem se snese noc a v tichu lesa jen občas pípnu ze spaní ptáci. Když se vyhoupne měsíc nad vrcholky stromů, tu se zdá, že les v jeho světle strnul. Jen v oupadu pod bukem se vítr rozletěl mezi větvemi mladých smrčků. Vzdálený štěkot psů neutichá, zní rušivě stále blíž a blíž, už se siluety tří velikých psisek objevují v křoviskách. Skok a ještě skok a právě u buku se psi proměnili v naříkající krásné panny. Jen hodinu z půlnoci mají dovoleno zakleté dcery z hradu Velešova vzít opět na sebe lidskou podobu. Tak musejí pykat za svou pýchu a za to, že ubližovaly. Chudinky panny! Těžko, nesnadno mohou obtančit veliký buk, ovinout ho závoji a – nechytout se do ostružin, přenést se přes trouchnivějící větve a odlomenou kůru a narostlou dueň.⁴³

2.3.2.8 Dub letní v Záměli (*Quercus robur* L.) (Příloha č. 8)

Tento dub letní leží v obci Záměl, nedaleko od Potštejna. Nachází se mezi cestou vedoucí ze Záměle do obce Doudleby a mezi korytem řeky Orlice. Kolem stromu je vystavěna dřevěná lavička. Byl vyhlášen 15.3.2005.

KÓD ÚSOP	104982
Ks.:	1
Obec:	Záměl
KÚ:	Záměl
GPS:	50°05'49.667"S 16°17'15.404"V

⁴³ Hrušková, M., Turek, J., (1995), *Památné stromy*, str. 87

Hodnocení stromu: strom je velmi pěkně rostlý a zdravý. Má charakteristický dubový habitus. Mohutný kmen má v obvodu asi 500 cm. Má velkou rozložitou korunu, směr větví je situován spíše na jednu stranu, nejspíš kvůli větrům přicházejících od řeky.

Obvod kmene: ve výšce 1,3 m nad zemí činí 500 cm
Výška stromu: asi 30 m
Výška koruny: 23 m
Průmět koruny: 19 m
Věková kategorie: 350 let
Zdravotní stav: 1 – dobrý

2.3.2.9 Lípa srdčitá (Vorařů) (*Tilia cordata* Mill.) (Příloha č. 9)

Tato krásná lípa srdčitá se nachází na území obce Záměl. Leží malý kousek od hlavní silnice vedoucí k Vamberku. Je na maličké „návsí“ mezi starými chalupami. Na pohled je to velmi krásný strom. Kolem stromu je vystavěna dřevěná lavička. Byl vyhlášen 10.3.2005.

KÓD ÚSOP 104983
Ks.: 1
Obec: Záměl
KÚ: Záměl
GPS: 50°05'29.441"S 16°18'16.014"V

Hodnocení stromu: strom je velmi pěkně rostlý a zdravý. Má silný avšak ne příliš vysoký kmen. Má velkou rozložitou korunu, která je rozdělena do čtyř hlavních kosterních větví. Spíše než do výšky, je strom rostlý do šířky. Je v dobrém stavu.

Obvod kmene: ve výšce 1,3 m nad zemí činí 465cm
Výška stromu: asi 17 m
Výška koruny: 13 m
Průmět koruny: 25 m

Věková kategorie: 250 let

Zdravotní stav: 1 – dobrý

Pověst:

Jednoho chudáka si voraři najali na pomocné práce při vázání klád. Věděli o něm, že je to dobrák od kosti a navíc mu chtěli pomoci v jeho nelehké situaci. Manželka tou dobou očekávala jedenácté dítě, a jídla nebylo nazbyt. Malé políčko toho roku nestačilo uživit tolik hladových krků. Kdyby alespoň koza byla, stýskal si chudák při práci, aby žena po porodu mohla malé uživit, jinak nevím, nevím ... Tuto rozmluvu vyslechl hastrmánek Floriánek, který pokaždé voraře sledoval při jejich díle, tu a tam podal, podržel, odnesl, přivázal také co bylo třeba. Na své spolupráci s voraři si velmi zakládal. Byla to jeho záliba. Představoval si jak se vory rítí peřejemi a všude hučí voda, která klády omývá. Ale nikdy neměl to srdce s voraři odplout, jeho srdce patřilo zámělskému rybníku, mlynáři a mlynářce, kteří jej vychovali a naučili všem těm dovednostem, jako by to byl jejich syn a v neposlední řadě i Adélce za sousední vsi. To jen kousek projížďky, kterou mu voraři rádi dopřáli za odvedenou práci, po řece od lípy k Doudlebům, jej činilo navýsost spokojeným a šťastným. Tam kde se řeka ztišila, Floriánek, hup do vody a ze břehu vorařům naposledy zamával na druhou cestu. Zpět již kráčel cestou, nikoliv, jak se na pravého vodáka sluší, vodou. Nikdy se nezapomněl zastavit u Adélky, kterou nadevše miloval, s kterou si tak rád povídal. Obzvlášť jej těšila dostaveníčka za měsíčního svitu, kdy utichl zpěv ptactva a vzduchem se neslo šumění blízkých vod. Vůně posečených trav a hlas Adélky jej naplňoval jakýmsi vytržením. V tu dobu i zapomínal na to, že pantáta Adélky jejich lásce není zrovna nakloněn.

Tak se vracel domů za ranního kuropění, plnou hlavu zážitků z minulého dne i noci.

Ještě zkontrolovat stavědlo náhona pod lípou a honem, honem do mlýna, mleči se již začínají sjíždět.

Jaké překvapení: pod lípou sedí plačící pomocník vorařů, vedle ulomená větev s provazem. O tom co se tady událo není pochyb. Floriánek vyzvídal, co se stalo a chudý pomocník se dal do vyprávění. Na cestě k domovu se dověděl od svých dětí, které tu radostnou novinu zvěstovaly, že se mu naradil synek a předpokládaly, že nese nějakou tu korunu, aby dítě mohly nechat pokřtít, tak jak bylo v těch dobách zvykem. Ale protože voraři byli zvyklí platit pomocníkům až za peníze utržené při dodání dřeva, měl jednu

kapsu prázdnou, druhou vysypanou. Ale to by nebyl Floriánek, aby svoji radost nerozhojnil a propásl vykonat dobrý skutek. Poslal pomocníka domů a tím, aby se s dítětem dostavil do kostelíčka u Marečka, ostatní že zařídí. A kdože mu půjde kmotrem? I na to zná odpověď, řече já, Florián. Co měl chudák dělat? Nezbyvalo než poslechnout. Ale jak to ženě vysvětlí - kmotr hastrman. Manželka nebyla nadšena, ale protože nechtěla mít doma pohánka, tak svolila. A nelitovala. Kmotr Floriánek zastrčil pod povijan tři stříbrné, jako dárek. Za dárek. Za ten si mohli pořídít i tu kozičku, která jim pomohla přežít tu nejhorší dobu, než děti odrostly. Největším darem byl hastrmanův příslib ochrany Jonáška před utonutím. Proto, když se chtěl stát vorařem nikdo mu nebránil.⁴⁴

2.3.2.10 Lípa srdčitá u cesty na Hradisko ve Vamberku (*Tilia cordata* Mill.) (Příloha č. 10)

Lípa se nachází ve Vamberku na rozcestí silnic vedoucích k obci Peklo nad Zdobnicí a Merklovice. Zřejmě se vztahuje k památce sochy svatého, která je u stromu.

KÓD ÚSOP	104945
Ks.:	1
Obec:	Vamberk
KÚ:	Vamberk
GPS:	50°07'02.99"S 16°17'48.34"V

Hodnocení stromu: strom je zajímavě rostlý a zdravý. Má jakoby 3 kmeny rostoucí ze země, které jsou lehce spojeny dohromady. Jeden tento kmen se zhruba ve výšce 2 m rozdvojuje. Koruna začíná však začíná spíše ve výšce zhruba 4 metrů nad zemí. Koruna má typický lipový tvar.

Obvod kmene:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 500 cm
Výška stromu:	asi 25 m
Výška koruny:	18 m

⁴⁴ <http://www.obeczamel.cz/?s=lipa-voraru&menu=o-obci>

Průmět koruny: 15 m
Věková kategorie: 150 - 200 let
Zdravotní stav: 1 – dobrý

**2.3.2.11 Lípy malolisté u sousoší sv. Anny ve Vamberku (*Tilia cordata* Mill.)
(Příloha.č. 11)**

Tyto lípy leží na území obce Vamberk, na cestě vycházející z města a vedoucí k lesní cestě směrem k vyhlídce na Orlické hory a Potštejn. Nachází se na úplném konci obce až za posledními domy. Mezi lípami je barokní sousoší sv. Anny. Lípy byly vyhlášeny za památné 27.6.2000.

KÓD ÚSOP 104991
Ks.: 2
Obec: Vamberk
KÚ: Vamberk
GPS: 50°06'53.84"S 16°18'18.46"V

Hodnocení stromu: lípy jsou hezké, statné a zdravé. Mají typický habitus pro lípy. Jsou vysoké a pravidelné.

Obvod kmene: ve výšce 1,3 m nad zemí činí 520 cm
Výška stromu: asi 26 m
Výška koruny: 23 m
Průmět koruny: 12 m
Věková kategorie: 250 - 300 let
Zdravotní stav: 1 – dobrý

2.3.2.12 Stromořadí kolem starého hřbitova ve Vamberku (Příloha č. 12)

Tyto památné stromy se nacházejí kolem starého hřbitova ve Vamberku. Stromy jsou vysázeny těsně kolem hřbitovní zdi. Je zde 16 stromů. Z toho je jeden kaštan, dva duby letní, dva jasanů ztepilých a ostatní jsou lípy malolisté.

KÓD ÚSOP	104992
Ks.:	16
Obec:	Vamberk
KÚ:	Vamberk
GPS:	50°06'57.05"S 16°17'21.64"V

Hodnocení stromů: Stromy jsou v pěkné, vysoké chránící hřbitov pod nimi. Jsou zdravé a nejsou nijak mechanicky poškozené.

Obvod kmene:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 300 - 400 cm
Výška stromu:	asi 28 m
Výška koruny:	21 m
Průmět koruny:	19 - 21 m
Věková kategorie:	250 - 300 let
Zdravotní stav:	1 – dobrý

2.4 NÁVRH NA VYHLÁŠENÍ PAMÁTNÝCH STROMŮ

V obci Potštejn jsou také stromy, které sice nejsou vyhlášeny za památné, ale určitě by si toto označení zasloužily stejně dobře jako jiné zde rostlé stromy. I když nejsou nijak zvlášť výrazné svým vzrůstem, o to víc jsou zajímavé hlavně svým stářím, druhem a také důvodem, proč byly v Potštejně původně vysazeny. Myslím si, že v Čechách bychom takto staré stromy tohoto druhu hledali jen stěží.

2.4.1 MORUŠE BÍLÉ (*MORUS ALBA*) POD ZÁMKEM V POTŠTEJNĚ (příloha č. 13)

Jedná se o Moruše bílé (*Morus alba*), které nechal v Potštejně vysazovat kníže Jan Ludvík Harbuval de Chamaré (12.7.1701–28.4.1766), který se zde pokoušel zavést hedvábnictví. To se příliš nedařilo, snad proto, že byly potíže s přezimováním bourců. Nicméně jako památka na tyto aktivity zůstaly v Poštejně, v ulici pod zámeckým parkem, dodnes čtyři staré moruše. Jejich věk se dá odhadnout na cca 250 let – kníže se panství ujal v roce 1746, v roce 1766 zemřel. Stromy jsou ve velmi špatném zdravotním stavu. A i když jsou pečlivě ošetřovány, věk si u nich vybírá svoji daň. Není toho bohužel mnoho, co by se pro ně v současnosti dalo ještě udělat.

Počet ks:	4
Obec:	Potštejn
KÚ:	Potštejn p. č.: 84/2
GPS:	50°04'59.82"S 16°18'28.56"

Hodnocení stromu: stromy jsou skoro všechny v poměrně špatném zdravotním stavu a proto si myslím, že by se měly zařadit mezi památné stromy, aby se jim dostalo odpovídajícího ošetření pro co nejdélší život.

Obvod kmenů:	ve výšce 1,3 m nad zemí činí 344 cm
Výška stromů:	10 m
Výška korun:	4 m
Průmět korun:	8 m
Věková kategorie:	250 let
Zdravotní stav:	3 – výrazně zhoršený

2.5 DISKUZE

O všech památných stromech jsem získávala informace z různých zdrojů. Jak z internetu, z knih tak i z rozhovorů s pracovníky Odboru životního prostředí na Městském úřadě ve Vamberku. Jak jsem uvedla výše, některé stromy bylo obtížné najít, protože o nich

bylo málo zmínek nebo byly zakresleny ve starých nebo neplatných mapách. Nejvíce informací jsem však získala vlastním pátráním a měřením památných stromů v obci Potštejn a okolí. Zjišťovala jsem zejména tedy jejich polohu, označení, parametry stromu, odhadovala jsem jejich zdravotní stav a další parametry.

O stromy je dobře pečováno. Přesně tak, jak uvádí Čermáková a kol. v knize Péče o stromy v Praze.

3 ZÁVĚRY, VÝSLEDKY A DŮSLEDKY

Stromy jsou živé organismy žijící s námi na této planetě. Právě proto je musíme chránit a pečovat o ně. Jsou pro nás důležité z hlediska materiálního, botanického, estetického tak i psychologického. Ke stromům vzhlížíme od narození do smrti.

V této části bakalářské práce jsem se věnovala problematice památných stromů zejména z historického, ekonomického a technického hlediska. Péče o památné stromy jsou významnou oblastí při ochraně přírody. O stromy se staráme, protože mají pro člověka obrovskou hodnotu. Jsou svědky minulých dob, jejichž atmosféru a odkazy přinášejí i do současnosti. Doufejme, že většina z nich je ponese dál i do budoucna.

V první části jsem se zaměřila na různé aspekty péče o památné stromy. V části s historickými aspekty jsem se věnovala historií péče o památné stromy. Zjistila jsem, jak a kdy ochrana stromů a přírody vůbec vznikla. Seznámila jsem se s klíčovými postavami historie spojené s tímto tématem a krátce charakterizovala jejich práci. Část týkající se současné péče o památné stromy je charakterizována hlavně aktuální legislativou platnou pro ochranu přírody. Nejdůležitějším právním aspektem je zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, kterým je řízena celá ochrana a péče spojená s památnými stromy.

Část práce zabývající se technickými aspekty péče o památné stromy pojednává zejména o způsobech ošetření památných stromů tak, aby jejich život byl co nejděší. Je zde uvedeno několik způsobů ošetření a ochrany stromů, při mechanických poraněních i při chorobách či ztrouchnivění.

Poslední podkapitola s názvem ekonomické aspekty je věnována finanční stránce ochrany a péče o památné stromy. Zmínila jsem zde několik možností jak mohou lidé zabývající se péčí o památné stromy čerpat dotace. Zmíněné dotace mohou být

poskytovány jak státem, tak Evropskou unií. V případě dotací čerpaných z Operačního programu životní prostředí jsem uvedla stručný postup, jak finanční prostředky získat a následně dotace využít.

Všechny památné stromy jsou kulturním a přírodním dědictvím naší země. Jsou krásnými dominantami kulturní krajiny, jak v krajině tak ve městě. Proto bychom jim měli věnovat velkou péči a měli bychom se snažit o zvýšení a co největší zachování jejich počtu.

Závěrem praktické části mojí bakalářské práce by se dalo říci, že historie vyhlašování památných stromů v obcích Potštejn, Záměl a Vamberk nad Orlicí je věcí poměrně novou. Téměř všechny stromy byly za památné vyhlášeny až kolem roku 2000, až na Horákův buk (Příloha č. 7), který byl vyhlášen již v roce 1980. Valná většina stromů, byla vyhlášena za památné spíše pro svůj vzrůst a stáří než kvůli významné historické události vážící se ke stromu. Pouze dva stromy jsou památnými kvůli pověsti, která se k nim váže. Je to lípa Vorařů v Záměli (Příloha č. 9) a Horákův buk (Příloha č. 7).

Většina stromů byla řádně označena, a to způsobem podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Jak jsem zjistila, ne všechny památné stromy jsou řádně označeny znakem památného stromu, na kterém jsou informace o druhu stromu, jeho stáří a různých parametrech zejména dendrologických. V obci Potštejn jsou všechny stromy dobře označeny i s názvem a dalšími informacemi, bohužel o obcích Záměl a Vamberk se toto říci nedá. Většina stromů je sice označena informací, že se jedná o památný strom, ovšem další informace chybí nebo pokud tam dříve byly, jsou zničeny.

Všechny památné stromy, kromě jednoho, byly dobře viditelné a už z dálky bylo jasné, že se jedná o památný strom. Pouze s jedním stromem (Hraniční buk – kód ÚSOP 101392) jsem měla problém. Podle map se měl nacházet v lese, velmi daleko jak od Potštejna tak i od obce Litice. I přes snahu a velmi dlouhé a vyčerpávající hledání jsem tento strom nenašla.

Ostatní stromy jsem hledala podle map svých nebo turistických z internetu a samozřejmě také jsem o většině stromů věděla.

Stromy, které jsou zdokumentovány v této bakalářské práci, jsou z valné většiny v dobrém zdravotním stavu. Jediným stromem, který toto označení nést nemůže je již

zmiňovaný Horákův buk (Příloha č. 7). Nemá už žádnou korunu ani žádnou z kosterních větví. Je to pouhé torzo kmene, vysoké přibližně 3,5 m, které však není nijak chráněno stříškou ani jiným způsobem. Z tohoto důvodu do kmene teče voda, která již tak hodně zničený strom odsuzuje k mnohem rychlejšímu zániku.

Za důležitou část praktické části považuji návrh na vyhlášení památného stromu. Jedná se o Moruše bílé (*Morus alba*) pod zámek v Potštejně. Než jsem začala zpracovávat práci, myslela jsem si, že tyto stromy jsou zařazeny mezi památné. Ovšem při psaní jsem zjistila, že tomu tak není. Tyto stromy by si však zasloužily patřit k památným. Jsou velmi staré, něco kolem 250 let, a pro obec Potštejn jsou z hlediska historického a botanického velmi významnými dřevinami. Proto se budu snažit na to upozornit vyhlášující orgán Městský úřad ve Vamberku. Důsledkem zařazení moruší mezi památné stromy by měla být jejich lepší ochrana a zlepšení péče o ně. Už i z toho hlediska, že jejich zdravotní stav je velmi špatný.

Závěrem mohu prohlásit, že vyhlášující obec Vamberk se o památné stromy stará celkem dobře. Je vidět, že o stromy je dobře pečováno a na tuto činnost je poskytnuta nemalá finanční částka.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- HROBAŘ, F., *Staré a památné stromy na Rychnovsku n. Kněžnou*, 1940, Praha: Nákladem Svazu spolků okrašlovacích a ochranných, 100 str.
- HRUŠKOVÁ, M. *Kult stromů v zemích Koruny České*, 2005, Abonent ND, 155 str., ISBN– 80-7258-211-9.
- HRUŠKOVÁ, M., TUREK, J., *O památných stromech*, 1986, Státní pedagogické nakladatelství Praha, 139 str.
- HRUŠKOVÁ, M., TUREK, J., *Památné stromy*, 1995, Vydání 1., 192 str., ISBN - 80-902033-0-2
- HYŤHA, M., a kol., *Stromy v krajině a ve městě*, 2007, České Budějovice: Sdružení Calla, 27 str.
- KOLAŘÍK, J. a kol., *Péče o dřeviny rostoucí mimo les – II*, 2005, ČSOP, Vlašim, 720 str., ISBN - 80-86327-44-2.
- REŠ B., SOUČKOVÁ, M., *Záchrana genofondu památných stromů v jihočeském a východočeském regionu*, 1998, Průhonice: Výzkumný ústav okrasného zahradnictví, 84 str., ISBN – 80-902584-2-5.
- ČERMÁKOVÁ, V. a kol., *Péče o stromy v Praze*, 2002, Rosice : Schola Arboricultura, 59 str., ISBN – 80-239-0557-0.
- VĚTVIČKA, V., *Evropské stromy*, 2003, Praha : Aventinum, 216 str., ISBN – 80-7151-225-7.
- VĚTVIČKA, V., *Stromy a keře*, 2005, Praha : Aventinum, 288 str., ISBN – 80-7151-178-1.

5 INTERNETOVÉ ZDROJE

- *Památné stromy* [online]. 2010 [cit. 2011-01-12]. Ochrana stromů v minulosti. Dostupné z WWW: <<http://www.pamatnestromy.cz/zajimavosti-ochrana-v-minulosti.html>>.
- *Státní fond životního prostředí* [online]. 15.10.2010 [cit. 2011-01-24]. Stručně o Národních programech. Dostupné z WWW: <<https://www.sfzp.cz/sekce/163/strucne-o-narodnich-programech/>>.
- *Státní fond životního prostředí* [online]. 15.10.2010 [cit. 2011-01-24]. Program na podporu druhové diverzity neprodukčních rostlin. Dostupné z WWW: <<https://www.sfzp.cz/sekce/587/program-na-podporu-druhove-diverzity-neprodukcnych-rostlin/>>.
- *Agentura ochrany přírody a krajiny* [online]. 2008 [cit. 2010-12-08]. Žďárské vrchy. Dostupné z WWW: <<http://www.zdarskevrchy.ochranaprirody.cz/res/data/143/019045.pdf>>.
- *Operační program Životní prostředí* [online]. 2010 [cit. 2011-01-16]. Stručně o OP Životní prostředí. Dostupné z WWW: <<http://www.opzp.cz/sekce/16/strucne-o-op-zivotni-prostredi/>>.
- VÍTE, ŽE... první lesní řád vydala Marie Terezie?. *Lidové noviny* [online]. 1.11.2008, č.11, [cit. 2011-01-04]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/vite-ze-prvni-lesni-rad-vydala-marie-terezie-fmf-/ln_noviny.asp?c=A081101_000101_ln_noviny_sko&klic=228378&mes=081101_0>. ISSN 1213-1385.
- *Oficiální stránky obce Záměl* [online]. 12.9.2005 [cit. 2011-02-11]. Lípa vorařů. Dostupné z WWW: <<http://www.obeczamel.cz/?s=lipa-vorarar&menu=o-obci>>.
- *Botany.cz* [online]. 4.7.2007 [cit. 2011-03-11]. FRAXINUS EXCELSIOR L. – jasan ztepilý / jaseň štíhly. Dostupné z WWW: <<http://botany.cz/cs/fraxinus-excelsior/>>.

- *Arnika* [online]. 2010 [cit. 2011-03-16]. Aleje – dědictví naší krajiny . Dostupné z WWW: <<http://arnika.org/aleje>>.

6 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. I – Lípy u kapličky v Brné

Příloha č. II – Buk lesní u hřbitova a kostela sv. Marka v Potštejně

Příloha č. III – Lípy na hřbitově v Potštejně

Příloha č. IV – Stromy u sv. Vavřince

Příloha č. V – Dub u zámku v Potštejně

Příloha č. VI – Lipová alej v Potštejně

Příloha č. VII – Horákův buk

Příloha č. VIII – Dub letní v Záměli

Příloha č. IX – Lípa srdčitá (Vorařů) v Záměli

Příloha č. X – Lípa srdčitá u cesty na Hradisko ve Vamberku

Příloha č. XI – Lípy malolisté u sousoší sv. Anny ve Vamberku

Příloha č. XII – Stromořadí kolem starého hřbitova ve Vamberku

Příloha č. XIII – Moruše bílé pod zámkem v Potštejně

Příloha č. XIV – Celková mapa všech zmíněných památných stromů

7 PŘÍLOHY

I. PŘÍLOHA

Lípy u kapličky v Brné (*Tilia cordata* Mill.)

II. PŘÍLOHA

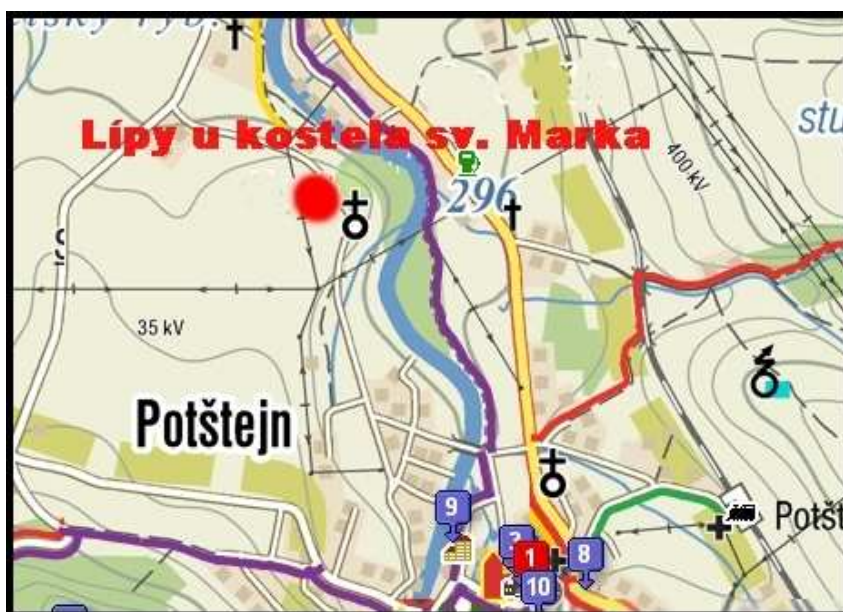
Buk lesní u kostela sv. Marka na hřbitově v Potštejně (*Fagus sylvatica* L.)

III. PŘÍLOHA

Lípy u kostela sv. Marka na hřbitově v Potštejně (*Tilia cordata* Mill.)

IV. PŘÍLOHA

Stromy u kostela sv. Vavřince v Potštejně

V. PŘÍLOHA

Dub letní u zámku v Potštejně (*Quercus robur*)

VI. PŘÍLOHA

Lipová alej v Potštejně (*Tilia cordata* Mill., *Aesculus hippocastanum*)

VII. PŘÍLOHA

Horákův buk (*Fagus sylvatica*)

VIII. PŘÍLOHA

Dub letní v Záměli (*Quercus robur* L.)

IX. PŘÍLOHA

Lípa choceňskova (Vorařů) v Záměli (*Tilia Cordata* Mill.)

X. PŘÍLOHA

Lípa srdčitá u cesty na Hradisko ve Vamberku (*Tilia cordata* Mill.)

XI. PŘÍLOHA

Lípy malolisté u sousoší sv. Anny ve Vamberku (*Tilia cordata*)

XII. PŘÍLOHA

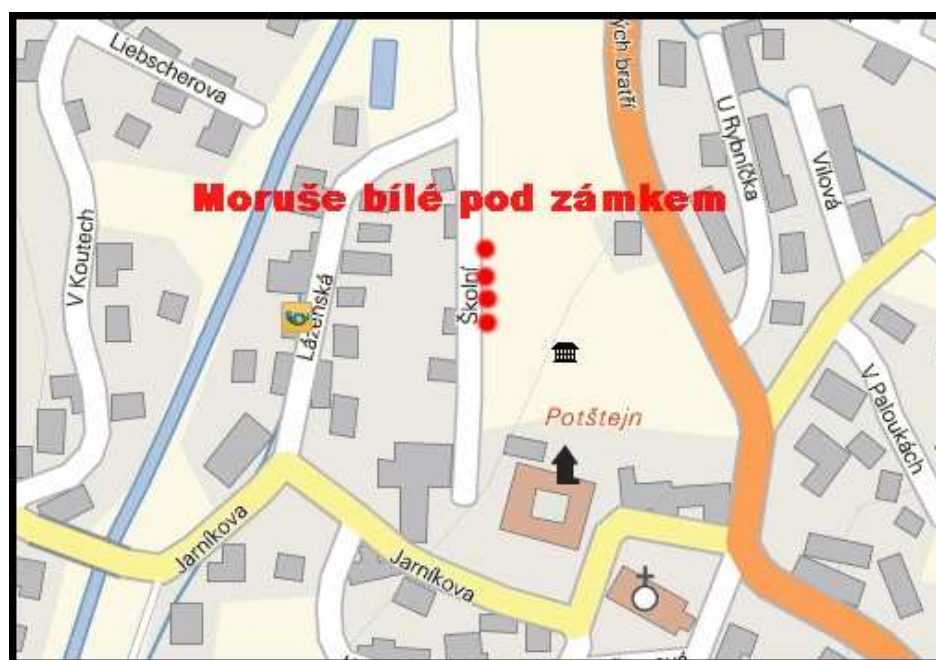
Stromořadí kolem starého hřbitova ve Vamberku

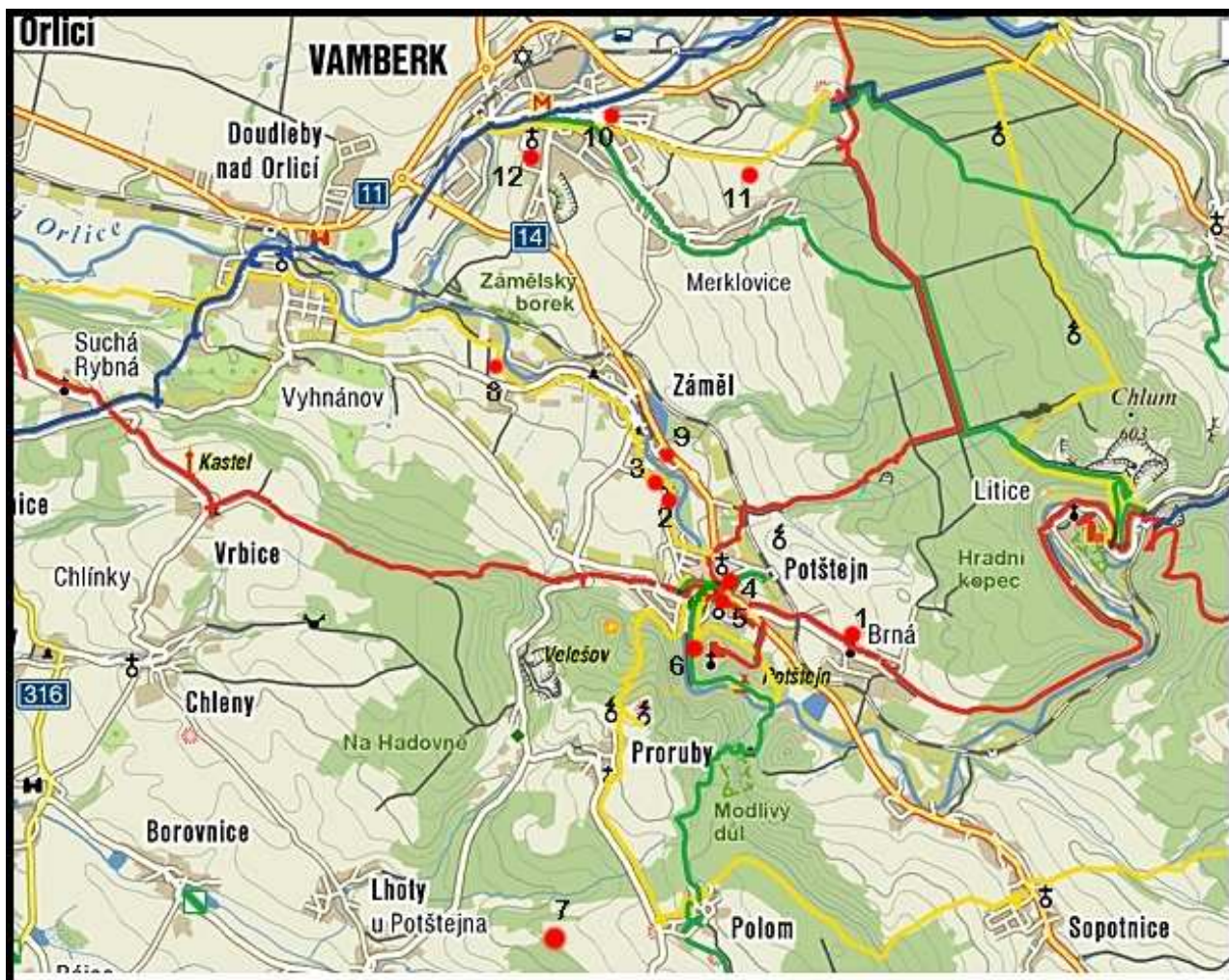
XIII. PŘÍLOHA

Moruše bílé v Potštejně pod zámek (*Morus alba*)

XIV. PŘÍLOHA

Celková mapa památných stromů